

PRIRUČNIK ZA PRILAGODBU ISPITNE TEHNOLOGIJE

PRILIKOM POLAGANJA ISPITA **DRŽAVNE MATURE**

Nacionalni centar
za vanjsko vrednovanje
obrazovanja

PRIRUČNIK ZA **PRILAGODBU ISPITNE TEHNOLOGIJE**
PRILIKOM POLAGANJA ISPITA **DRŽAVNE MATURE**

Nacionalni centar
za vanjsko vrednovanje
obrazovanja

PRIRUČNIK ZA **PRILAGODBU ISPITNE TEHNOLOGIJE**
PRILIKOM POLAGANJA ISPITA **DRŽAVNE MATURE**

Nakladnik:
Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja

Za nakladnika:
Vinko Filipović, prof.

Autori:
Jelena Dolenec, mag. paed. et mag. educ. phil.
Tamara Herceg Babić, univ. spec. act. soc.
Iva Hrastinski, izv. prof. dr. sc.
Mirjana Lenček, prof. dr. sc.
Anita Lukić, univ. spec. rehab. educ.
Ivana Pavić Šimetin, prim. dr. sc., dr. med.
Dubravka Sečen Rosso, prof. def.
Ivana Štefok, prof. psih.
Dijana Toljanić, mag. paed. soc.
Zrinka Zemljak, mag. logoped
Dinka Žulić, univ. mag. rehab. educ.

Urednik:
Ira Tretinjak, univ. spec. edu. psych.

Lektura:
Mirjana Gašperov, prof. MBA

Korektura:
Vedrana Martinović, prof.

Grafički urednik:
Vesna Jelić

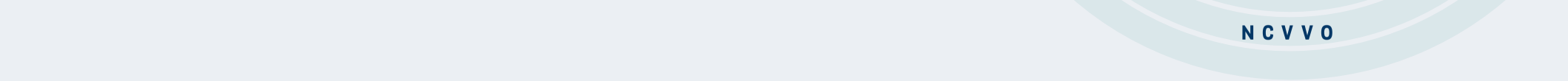
ISBN: 978-953-7556-85-3

Copyright © Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja
Ova publikacija dostupna je pod uvjetima licence Creative Commons CC-BY-NC 4.0
koja dopušta uporabu i dijeljenje isključivo u nekomercijalne svrhe uz obvezno navođenje autora.

Nacionalni centar
za vanjsko vrednovanje
obrazovanja

Priručnik za **prilagodbu ispitne tehnologije** prilikom polaganja ispita **državne mature**

Zagreb, 16. studenoga 2026.

NCVVO

SADRŽAJ

PREDGOVOR **9**

1. UVOD **11**

1.1. SVRHA I NAMJENA 11

1.2. NORMATIVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR 12

1.3. UPOTREBA *PRIRUČNIKA* 13

2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 14

2.1. GRAFIČKA PRILAGODBA ISPITNOGA MATERIJALA 14

2.2. PRILAGODBA NAČINA POLAGANJA ISPITA 15

2.2.1. PRODULJENO VRIJEME POLAGANJA ISPITA 15

2.2.2. PODRŠKA OSOBNOGA POMAGAČA 15

2.2.3. POLAGANJE DIJELA ISPITA NA RAČUNALU 18

2.2.4. IZUZEĆE POLAGANJA DIJELA ISPITA 19

2.2.5. PONAVLJANJE ZVUČNOGA ZAPISA 19

2.2.6. ZASEBNA PROSTORIJA 20

2.2.7. UPOTREBA POSEBNOGA POMAGALA 21

3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 22

3.1. UČENICI KOJI SE ŠKOLUJU PREMA *RJEŠENJU O PRIMJERENOME PROGRAMU OBRAZOVANJA* 23

3.2. UČENICI KOJI SE ŠKOLUJU BEZ *RJEŠENJA O PRIMJERENOME PROGRAMU OBRAZOVANJA* 23

3.3. PRISTUPNICI 24

4. PRAVO NA PRILAGODBU ISPITNE TEHNOLOGIJE 25

4.1. OŠTEĆENJE SLUHA 25

4.1.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 25

4.1.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 27

4.1.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 29

4.2. OŠTEĆENJE VIDA 30

4.2.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 30

4.2.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 32

4.2.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 34

4.3. MOTORIČKE TEŠKOĆE/POREMEĆAJI 35

4.3.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 35

4.3.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 36

4.3.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 38

4.4. TEŠKOĆE/POREMEĆAJI JEZIČNO-GOVORNO-GLASOVNE KOMUNIKACIJE 39
4.4.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 39
4.4.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 40
4.4.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 42
4.5. SPECIFIČNE TEŠKOĆE U UČENJU (DISLEKSIJA, DISGRAFIJA, DISKALKULIJA, DISPRAKSIJA, MJEŠOVITE I OSTALE TEŠKOĆE U UČENJU) 43
4.5.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 43
4.5.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 47
4.5.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 50
4.6. DEFICIT PAŽNJE (ADD) / HIPERAKTIVNI POREMEĆAJ (ADHD) 51
4.6.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 51
4.6.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 51
4.6.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 53
4.7. POREMEĆAJ IZ SPEKTRA AUTIZMA 54
4.7.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 54
4.7.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 55
4.7.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 58
4.8. TEŠKOĆE/POREMEĆAJI U PODRUČJU MENTALNOGA ZDRAVLJA I PONAŠANJA 59
4.8.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 59
4.8.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 60
4.8.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 61
4.9. OSTALE ZDRAVSTVENE TEŠKOĆE (KRONIČNE BOLESTI) 62
4.9.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 62
4.9.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 63
4.9.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 64
4.10. TEŠKOĆE UVJETOVANE KULTURALNIM I JEZIČNIM ČIMBENICIMA 66
4.10.1. TEMELJNO OBILJEŽJE TEŠKOĆE I FUNKCIONIRANJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOME SUSTAVU 66
4.10.2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE 67
4.10.3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 68
5. PRILOG 69
5.1. PRILAGODBE ISPITNE TEHNOLOGIJE SUKLADNO TEŠKOĆAMA 69
5.2. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU* 71
LITERATURA 73

PREDGOVOR

Brojna znanstvena i stručna istraživanja, ali i pojedinačna iskustva pokazuju da je obrazovanje jedan od najsnažnijih zaštitnih čimbenika koji utječu na kvalitetu života pojedinca i aktivno uključivanje u zajednicu. Obrazovanje je usko povezano s većom zapošljivošću i aktivnijim građanskim sudjelovanjem te samim time i štiti od rizika siromaštva, marginalizacije, neprimjerenih ponašanja, socijalne isključenosti i drugih nepoželjnih ishoda. U posljednje se vrijeme sve češće obrazovanje povezuje i s duljim životnim vijekom i očuvanjem mentalnoga zdravlja, ali i zdravlja općenito.

Pravo na obrazovanje jedno je od temeljnih ljudskih prava i preduvjet ravnopravnoga sudjelovanja u društvu. Za djecu s teškoćama u razvoju i osobe s invaliditetom osiguravanje pristupa obrazovanju na jednakim osnovama s drugima ključno je za ostvarivanje jednakih mogućnosti, očuvanje dostojanstva te unapređenje kvalitete života u cjelini. Njihovo pravo na obrazovanje zajamčeno je brojnim međunarodnim i nacionalnim pravnim instrumentima, a temeljni je dokument *Konvencija o pravima osoba s invaliditetom* koju je donijela Generalna skupština Ujedinjenih naroda 2006. godine, a Republika Hrvatska ratificirala 2007. godine.

Konvencija o pravima osoba s invaliditetom jasno propisuje obvezu države da djeci s teškoćama i osobama s invaliditetom osigura jednaku pristupačnost obrazovnih usluga bez diskriminacije. Odbor Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom u Općem komentaru br. 4 o pravu na uključivo obrazovanje ističe: *Dok se kroz povijest prema osobama s invaliditetom pristupalo kao prema primateljima skrbi, osobe s invaliditetom danas su u međunarodnom pravu priznate kao nositelji prava na obrazovanje bez diskriminacije i na temelju jednakih mogućnosti.* Nadalje, ističu da uključivo obrazovanje treba razumjeti kao temeljno ljudsko pravo, pri čemu je bitna dobrobit svih osoba uz poštivanje njihova urođenog digniteta i autonomije te njihove sposobnosti učinkovitoga uključivanja i davanja doprinosa društvu. Uključivo obrazovanje je sredstvo kojim se ostvaruju ostala ljudska prava, odnosno to je primarno sredstvo kojim se osobe s invaliditetom mogu izdignuti iz siromaštva te ishoditi sredstva s pomoću kojih mogu sudjelovati u zajednici i biti zaštićene od iskorištavanja.

Znanstveni dokazi pokazuju i da uključivo obrazovanje, koje prihvaća i podržava različitosti, pridonosi većoj socijalnoj koheziji, empatiji i razumijevanju među mladima. Obrazovanje tako ne oblikuje samo profesionalni put, nego odgaja i oblikuje vrijednosti, samopouzdanje te osjećaj pripadnosti zajednici. Sve to u konačnici utječe i na napredak društva u cjelini.

Kako bi se djeci s teškoćama u razvoju i osobama s invaliditetom osigurale jednake odnosno ravnopravne mogućnosti i uvjeti obrazovanja, potrebno je osigurati fizičku, komunikacijsku i informacijsku pristupačnost, razumnu prilagodbu te potrebne oblike podrške.

Odbor Ujedinjenih naroda za prava osoba s invaliditetom u istome komentaru ističe: *Osiguranje prava na uključivo obrazovanje obuhvaća preobrazbu u kulturi, politici i praksi u svim formalnim i neformalnim obrazovnim okruženjima, a kako bi se uzeli u obzir različiti zahtjevi i identiteti pojedinih učenika/studenata, uz predanost otklanjanju prepreka koje to onemogućavaju. Navedeno uključuje jačanje sposobnosti obrazovnog sustava da iziđe u susret svim učenicima. Fokus je na potpunom i učinkovitom sudjelovanju, prisustvovanju i postignućima svih učenika/studenata, a posebno onih koji su, bez obzira na razlog, isključeni ili u riziku od marginalizacije.*

Uključivost uključuje pristup i napredak u visokokvalitetnom formalnom i neformalnom odgoju i obrazovanju, bez diskriminacije. Pomoću uključivosti, zajednicama, sustavima i strukturama nastoji se omogućiti borba protiv diskriminacije, što uključuje štetne stereotipe, prihvaćanje raznolikosti, promicanje sudjelovanja i premošćivanje prepreka prema učenju i sudjelovanje svih, kroz usredotočenost na dobrobit i uspjeh učenika/studenata s invaliditetom. Za to je potrebna dubinska preobrazba sustava odgoja i obrazovanja u zakonodavstvu, politici i mehanizmima financiranja, upravljanja, osmišljavanja, realizacije i nadzora odgoja i obrazovanja.

Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja (u daljnjemu tekstu: Centar) od uvođenja državne mature u obrazovni sustav Republike Hrvatske prepoznao je potrebu osiguravanja prilagodbi i podrške učenicima s teškoćama u razvoju i mladim osobama s invaliditetom s ciljem osiguravanja ravnopravnih uvjeta, a koje su 2010. godine objavljene u dokumentu *Upute za prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature*. U skladu s novim saznanjima i spoznajama pa i kroz praktična iskustva provedbe državne mature sada je izrađen *Priručnik za prilagodbu ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature* (u daljnjemu tekstu: *Priručnik*) u kojemu su sustavno proširene već dostupne prilagodbe ispitne tehnologije. Ovako strukturiran tekst ne pruža samo pregled mogućih prilagodbi i oblika podrške, već predstavlja vodič i podršku svim relevantnim sudionicima u obrazovnome sustavu: nastavnicima, stručnim suradnicima, ispitnim povjerenstvima, ali i roditeljima i samim učenicima. U radu Pravobranitelja za osobe s invaliditetom svjedočimo primjerima i situacijama koje pokazuju koliko je značajno postojanje i dostupnost ovako strukturiranoga *Priručnika* kako bi se pravovremeno od Centra zatražili potrebni oblici prilagodbe i podrške za svakoga pojedinog učenika u skladu s njegovim potrebama. Prilagodbe ispitne tehnologije ne mijenjaju sadržaj i kriterije ocjenjivanja/vrednovanja državne mature niti umanjuju očekivane obrazovne ishode, već omogućuju uklanjanje prepreka s kojima se učenici/pristupnici s teškoćama u razvoju, odnosno osobe s invaliditetom često susreću na način da se poštuje njihovo dostojanstvo i pravo na ravnopravne uvjete. Iako su prilagodbe i podrške u hrvatskome odgojno-obrazovnom sustavu još uvijek često fragmentirane i neujednačene, na ispitima državne mature svi učenici/pristupnici pod jednakim uvjetima mogu dobiti upravo onu vrstu prilagodbe koja im omogućuje da njihove sposobnosti, znanja i vještine dođu do pravoga izražaja te da tako postignu svoj stvarni obrazovni uspjeh.

Vjerujemo da će Centar, uz potporu stručnjaka, kao i do sada, s punom pažnjom razmatrati individualne zahtjeve učenika/pristupnika za prilagodbu i podršku te kroz praktična iskustva i saznanja mijenjanjem *Priručnika* osiguravati i one oblike prilagodbe i podrške koji u ovome trenutku nisu sadržaj *Priručnika* i nisu poznate stručnoj javnosti.

Ispiti državne mature nisu samo provjera naučenoga gradiva, već i „vrata" na putu ka daljnjemu školovanju, zapošljavanju i punomu društvenom uključivanju. U skladu s načelima *Konvencije o pravima osoba s invaliditetom*, *Priručnik* promiče primjenu nediskriminacije i pristupačnosti kroz prilagodbe koje osiguravaju stvarnu jednakost štiteći tako ljudska prava i dostojanstvo svakoga kandidata.

Pravobranitelj za osobe s invaliditetom

1. UVOD

Državna je matura skup ispita čiji je cilj provjera ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda prema predmetnim kurikulumima iz općeobrazovnih predmeta koje je propisalo nadležno ministarstvo.

Učenici s teškoćama ispite državne mature mogu polagati uz primjenu prilagodbe ispitne tehnologije, a na temelju odluke Centra o odobrenoj vrsti prilagodbe.

Pravo na prilagodbu ispitne tehnologije imaju učenici s teškoćama:

- u razvoju
- učenja, poremećajima u ponašanju i emocionalnim problemima
- uvjetovanim kulturalnim i jezičnim čimbenicima.

Učenicima s teškoćama u razvoju smatraju se učenici kojima je rješenjem nadležnoga tijela utvrđeno pravo na školovanje prema primjerenome programu obrazovanja.

Pravo na prilagodbu ispitne tehnologije mogu ostvariti i učenici sa zdravstvenim teškoćama koje bi mogle utjecati na mogućnost ravnopravnoga sudjelovanja u ispitnome postupku.

Termin *učenik* na odgovarajući se način primjenjuje na sve pristupnike ispitima državne mature sukladno članku 1. *Pravilnika o polaganju državne mature* (NN 56/26).

1.1. SVRHA I NAMJENA

Priručnik je dio kontinuiranih nastojanja Centra da unaprijedi podršku učenicima kod kojih su tijekom obrazovanja bile prisutne teškoće. Njegova svrha nije općenita, već je usmjerena isključivo na **prilagodbu ispitne tehnologije** (ispitnih materijala i postupaka) u okviru ispita državne mature. Iako su prava učenika na prilagodbu ispitne tehnologije jasno definirana, konkretne mogućnosti njihove primjene razvijale su se tijekom godina. U ovome izdanju te su mogućnosti detaljno objašnjene, s ciljem da svi uključeni u postupak steknu jasnu predodžbu o mogućnostima i uvjetima ostvarivanja prilagodbe ispitne tehnologije.

Cilj je prilagodbe ispitne tehnologije učenicima s teškoćama omogućiti ravnopravan pristup ispitima, uz istodobno očuvanje vjerodostojnosti ispita i usporedivosti rezultata svih učenika.

Priručnik je namijenjen ispitnim koordinatorima, stručnim suradnicima, nastavnicima, članovima ispitnih povjerenstava, stručnjacima u obrazovanju, ali i samim učenicima te njihovim roditeljima i skrbnicima.

1.2. NORMATIVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

Priručnik je terminološki i sadržajno usklađen s važećim pravnim propisima Republike Hrvatske i međunarodnim referentnim okvirima:

- ***Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*** (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23) kojim se uređuje djelatnost osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja u javnim ustanovama
- ***Pravilnikom o polaganju državne mature*** (NN 56/26) kojim se propisuju sadržaj, uvjeti, način i postupak polaganja ispita državne mature
- ***Konvencijom Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom*** koja potvrđuje obvezu osiguravanja razumnoga prilagođavanja i nediskriminacije u obrazovanju
- ***Nacionalnim planom razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine*** prema kojemu je obrazovanje kao cjeloživotni proces stjecanja znanja i vještina, odnosno razvoja sposobnosti temeljni čimbenik društvene uključenosti i neovisnosti osoba s invaliditetom.

Provedba prava na prilagodbu ispitne tehnologije je, osim u *Priručniku*, uređena sljedećim dokumentima Centra koji se prema potrebi ažuriraju:

- ***Procedura ostvarivanja prava na prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature*** kojom se propisuju vrste prilagodbi, kriteriji i postupci odlučivanja
- ***Zahtjev za ostvarivanje prava na prilagodbu ispitne tehnologije*** (u daljnjemu tekstu: *Zahtjev*) kojim učenik traži prilagodbe ispitne tehnologije te uz koji prilaže odgovarajuću dokumentaciju.

U *Priručniku* se koriste različiti klasifikacijski sustavi i smjernice za opisivanje teškoća, uključujući nacionalne i međunarodne izvore, prema sljedećim odrednicama:

- ***Orijentacijska lista vrsta teškoća*** *Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* (NN 24/15) koja služi kao smjernica za utvrđivanje vrste teškoća učenika radi osiguravanja odgovarajuće podrške u obrazovanju
- ***Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema, 10. revizija*** **(MKB-10)** koja je službeni sustav Svjetske zdravstvene organizacije za standardizirano bilježenje i klasificiranje bolesti u svrhu dijagnostike, statistike i statističke obrade podataka
- ***Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje, peto izdanje*** **(DSM-5)** koji pripada američkomu dijagnostičkom sustavu i nije službeno prihvaćen kao standard u Republici Hrvatskoj iako se u stručnoj praksi učestalo koristi zbog jasnoće i preciznosti u definiranju poremećaja i terminologije koje stručnjaci u praksi nerijetko uzimaju u obzir.

1.3. UPOTREBA *PRIRUČNIKA*

Sadržaj *Priručnika* organiziran je prema kategorijama teškoća. U svakoj kategoriji navedene su moguće prilagodbe ispitne tehnologije. Prilagodbe koje su navedene u pojedinome poglavlju/kategoriji odnose se na teškoće opisane u toj kategoriji. Stoga se preporučuje da se korisnici, ovisno o širini profila teškoće, **informiraju** o mogućim prilagodbama ispitne tehnologije **unutar više poglavlja/kategorija**.

U svakome su poglavlju navedene dvije skupine prilagodbi:

- **opće prilagodbe i oblici podrške** koji se primjenjuju tijekom školovanja
- **prilagodbe ispitne tehnologije** koje je moguće zatražiti na ispitima državne mature.

Budući da se ispiti državne mature provode u skladu s unaprijed propisanim procedurama, prilagodbe ispitne tehnologije ne mogu uključivati sve oblike individualiziranih postupaka i oblika podrške koji su učenicima bili omogućeni tijekom formalnoga obrazovanja. Prilagodbe koje su se koristile tijekom školovanja navedene su radi boljega razumijevanja profila teškoće, ali to **ne podrazumijeva** njihovu **automatsku primjenu** u ispitnome postupku.

Učenici koji su podnijeli *Zahtjev* mogu ostvariti pravo na prilagodbu temeljem stručne procjene i odluke koju donosi Centar. *Povjerenstvo za procjenu zahtjeva za prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature* (u daljnjemu tekstu: *Povjerenstvo*) razmatra pristiglu dokumentaciju kojom se potkrepljuju teškoće, a *Odluka o prilagodbi ispitne tehnologije* donosi se na temelju stručne procjene i/ili na prijedlog *Povjerenstva*.

Sukladno navedenomu, podnošenje *Zahtjeva* ne podrazumijeva automatsko odobrenje tražene prilagodbe, već se odluka donosi na temelju stručne procjene i priložene dokumentacije.

U *Prilogu Priručnika* nalaze se tablice s pregledom mogućih prilagodbi ispitne tehnologije i pripadajuće dokumentacije, razvrstane po kategorijama teškoća. Navedeno omogućuje brži pregled dostupnih prilagodbi i olakšava snalaženje u postupku podnošenja *Zahtjeva*.

2. PRILAGODBA ISPITNE TEHNOLOGIJE PRILIKOM POLAGANJA ISPITA DRŽAVNE MATURE

Prilagodba ispitne tehnologije namijenjena je učenicima koji bi prilikom polaganja ispita državne mature bez nje zbog svojih teškoća mogli biti u neravnopravnome položaju u odnosu na učenike bez teškoća. Prilagodba ispitne tehnologije na ispitima državne mature **ne** obuhvaća sadržajnu prilagodbu i ne dovodi učenika u privilegirani položaj.

Na ispitima državne mature mogu se tražiti samo one prilagodbe ispitne tehnologije koje su navedene u *Priručniku*. Svaka prilagodba treba biti individualizirana i temeljena na **stvarnim potrebama** učenika te **potvrđena stručnom procjenom**. Ako je riječ o višestrukim teškoćama za koje se traži prilagodba ispitne tehnologije, u *Zahtjevu* je potrebno **označiti sva područja / kategorije teškoća** te je nužno **priložiti** odgovarajuću **dokumentaciju** koja **potvrđuje postojanje** navedene teškoće i **opravdava** traženu **prilagodbu** ispitne tehnologije za sva područja / kategorije teškoća.

Prije odabira prilagodbe ispitne tehnologije važno je dobro procijeniti **stvarnu potrebu** učenika za njom vodeći se načelom razumne prilagodbe.

Sukladno utvrđenoj potrebi, u **vrednovanju** ispita državne mature koje su učenici polagali uz prilagodbu ispitne tehnologije, ocjenjivačima podršku pružaju stručnjaci čija su područja stručnoga djelovanja povezana s pružanjem podrške osobama s teškoćama. Njihova je uloga savjetodavna, podržavajuća i stručna s ciljem osiguravanja vrednovanja koje uzima u obzir specifične teškoće učenika u okviru postojećih kriterija vrednovanja.

2.1. GRAFIČKA PRILAGODBA ISPITNOGA MATERIJALA

Redovni ispit državne mature otisnut je na papiru formata A4, fontu Arial, veličine slova 11, bez istaknutih ključnih riječi, s lijevim poravnanjem.

Grafičke prilagodbe ispitnoga materijala su sljedeće:

- format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi
- format papira A3, veličina slova 28, podebljane ključne riječi
- format papira A3, veličina slova 22
- ispit na Brailleovu pismu.

U ispitima u kojima su podebljane ključne riječi, rečenice su oblikovane na način da njihovi dijelovi u jednome retku tvore jezično smislene cjeline. Time su vizualno praćenje teksta, čitanje i razumijevanje pročitanoga olakšani.

Učenici s oštećenjem vida koji poznaju Brailleovo pismo (brajicu) mogu zatražiti ispite državne mature otisnute na brajici.

2.2. PRILAGODBA NAČINA POLAGANJA ISPITA

2.2.1. Produljeno vrijeme polaganja ispita

Trajanje polaganja pojedinoga ispita državne mature navedeno je u kalendaru i vremeniku provedbe ispita državne mature.

Učenici s teškoćama mogu tražiti produljeno vrijeme polaganja pojedinoga ispita. Vrsta produljenja sukladna je vrsti i stupnju teškoće/poremećaja i može uključivati:

- produljeno vrijeme za **25 %**
- produljeno vrijeme za **50 %**
- produljeno vrijeme za **100 %**.

U ispitima državne mature koji se sastoje od više dijelova produljeno vrijeme primjenjuje se na svaki dio ispita zasebno.

Napomena za polaganje ispitne cjeline *Slušanje*:
Učenici kojima je odobrena bilo koja od navedenih prilagodbi produljenoga vremena na ispitu iz stranoga jezika ostvaruju pravo na **produljeno vrijeme za 100 %** i **ponavljanje zvučnoga zapisa** prilikom polaganja ispitne cjeline *Slušanje* (kao što je opisano u cjelini ***Ponavljanje zvučnoga zapisa***).

2.2.2. Podrška osobnoga pomagača

U slučaju da teškoće učeniku onemogućuju samostalno polaganje ispita državne mature, postoji mogućnost polaganja ispita uz podršku osobnoga pomagača. Osobnoga pomagača učeniku dodjeljuje i osigurava Centar. Prije početka provedbe ispita državne mature Centar organizira edukaciju za osobne pomagače o načinu pružanja podrške učenicima.

Na zahtjev učenika i/ili škole osobni pomagač može biti pomoćnik u nastavi, stručni komunikacijski posrednik ili osobni asistent učenika.

Osobni pomagač tijekom polaganja ispita učeniku pruža odobrenu vrstu podrške. Važno je naglasiti da osobni pomagač pri pružanju podrške **ne** smije **navoditi** učenika na odgovore niti **utjecati** na sadržaj odgovora. Učenik tijekom polaganja ispita može odbiti pomoć osobnoga pomagača ako procijeni da mu nije potrebna. Ako učenik polaže pojedini ispit uz podršku osobnoga pomagača, navedeni će ispit polagati **odvojeno od ostalih učenika**, odnosno **individualno** u **izdvojenome prostoru**. U navedenome slučaju osiguravanje izdvojenoga prostora predstavlja **organizacijsku obvezu škole**.

Svaka teškoća **ne podrazumijeva** automatsku potrebu za podrškom osobnoga pomagača niti preporuka za ovu vrstu podrške u dokumentaciji priloženoj *Zahtjevu* sama po sebi predstavlja dostatnu osnovu za navedenu prilagodbu ispitne tehnologije. O potrebi za podrškom osobnoga pomagača stručna se procjena donosi na temelju cjelovitoga uvida u priloženu dokumentaciju i svih relevantnih podataka sadržanih u njoj, uzimajući u obzir vrstu i izraženost teškoće, njezin funkcionalni utjecaj te primjerenost različitih

oblika i razina podrške. Pritom se uzima u obzir da se, ovisno o prirodi i funkcionalnome utjecaju prisutne teškoće, odgovarajuća razina podrške može osigurati i **drugim vrstama prilagodbe** ispitne tehnologije.

Uloge i vrste osobnoga pomagača mogu biti:

- **za čitanje**

Osobni pomagač učeniku čita upute, ispitne zadatke i popratni ispitni materijal na njegov zahtjev, onoliko puta koliko je učeniku potrebno. Navedeni oblik podrške podrazumijeva čitanje cijeloga teksta/ispita – po potrebi u manjim dijelovima, ponekih dijelova teksta/ispita (ako učenik želi samostalno čitati dijelove ispita), traženje i iščitavanje podataka u dodatnim materijalima (npr. u knjižici s formulama). Navedeno **ne podrazumijeva pojašnjavanje** niti **tumačenje** s ciljem poticanja razumijevanja te na ispitima stranih jezika ne podrazumijeva **prevođenje**. Učenik koji zahtjevom zatraži podršku osobnoga pomagača za čitanje uslijed postojanja teškoće iz skupine *oštećenje vida* obvezan je dostaviti nalaz liječnika specijalista i nalaz/mišljenje edukacijskoga rehabilitatora, odnosno učenik koji navedeni oblik podrške zatraži uslijed postojanja teškoće unutar skupine: *teškoće/poremećaji jezično-govorno-glasovne komunikacije* i/ili *specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija, dispraksija, mješovite i ostale teškoće u učenju)*, obvezan je dostaviti nalaz/mišljenje logopeda.

- **za pisanje**

Osobni pomagač na zahtjev učenika zaokružuje i zapisuje odgovore, točno onako kako mu učenik diktira i bez bilo kakvoga utjecaja na učenikove odgovore. Učenik treba jasno naglasiti osobnomu pomagaču kako želi zapisati pojedinu riječ s obzirom na pravopisna pravila (interpunkcijski znakovi, veliko početno slovo, naglasci u stranim jezicima, pravilno upotrijebljena slova u riječima – č/ć, dž/đ, -ije/-je i sl.), kada je potrebno prijeći u novi redak, odnosno započeti novi ulomak; kako napisati specifično znakovlje u ispitima prirodnih predmeta (npr. položaj znakovlja u formulama) i sl. U ispitima stranih jezika učenik treba osobnome pomagaču jasno naglasiti (slovkati) zapis svake pojedinačne riječi. Osobni pomagač **ne zapisuje prema vlastitome nahođenju**, bez obzira na moguće pogreške učenika. Unatoč dodijeljenomu osobnom pomagaču, učenik može i samostalno pisati te osobni pomagač, prema potrebi, nastavlja pisati kada je učenik spriječen zbog boli i/ili umora. Ako učenik samostalno zapisuje dio odgovora, osobni pomagač po potrebi pridržava ispit na površini stola pazeći da ga ne ometa u rješavanju ispitnih zadataka. Osobni pomagač crta ili skicira zadatak / dijelove zadatka na zahtjev i prema uputama učenika. Osobni pomagač može pomoći u organizaciji rada tako da pokaže gdje je rub stranice i početak novoga zadatka. Kada učenik ostvaruje pravo na polaganje dijela ispita na računalu, a odobrena mu je i podrška osobnoga pomagača za pisanje, tada osobni pomagač može, prema potrebi i prethodnome dogovoru s učenikom, pisati na računalu prema diktatu učenika ako učenik ne može radi bolova ili umora nastaviti samostalno pisati. Učenik koji zahtjevom zatraži podršku osobnoga pomagača za pisanje uslijed postojanja teškoće unutar skupine *oštećenje vida* obvezan je dostaviti nalaz liječnika specijalista i nalaz/mišljenje edukacijskoga rehabilitatora, učenik

koji navedeni oblik podrške traži uslijed postojanja teškoće unutar skupine *motoričke teškoće* obvezan je dostaviti nalaz liječnika specijalista, odnosno učenik koji navedeni oblik podrške zatraži uslijed postojanja teškoće unutar skupine: *teškoće/poremećaji jezično-govorno-glasovne komunikacije* i/ili *specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija, dispraksija, mješovite i ostale teškoće u učenju)*, obvezan je dostaviti nalaz/mišljenje logopeda.

- **koji poznaje brajicu**

Osobni pomagač koji poznaje Brailleovo pismo (brajicu) pomaže učeniku s oštećenjem vida pri čitanju i/ili pisanju.

- **za slušno-jezičnu podršku**

Primarna namjena ove vrste podrške odnosi se na učenike sa značajnim oštećenjem sluha – s teškom nagluhosti ili gluhoćom, koji su tijekom osnovnoškolskoga (viši razredi) i/ili srednjoškolskoga obrazovanja imali podršku stručnoga komunikacijskog posrednika. Osobni pomagač učeniku pruža podršku na način da mu jednostavnim jezikom približava značenja riječi i izraza nužnih za razumijevanje zadataka. Pritom osobni pomagač ne smije utjecati na odgovore učenika, navoditi na korake u rješavanju zadatka, na korištenje ispravne formule, na ispravan odgovor i sl., niti pojašnjavati značenja riječi i izraza čije se poznavanje zadatcima ispituje. Primjerice, ako učenik na ispitu iz Hrvatskoga jezika ne poznaje značenje pojma *metafora*, a riječ je o pojmu čije se poznavanje značenja zadatkom ispituje, osobni pomagač **ne** pojašnjava značenje jer uzrok nerazumijevanja istoga ne proizlazi iz prisutne teškoće. Navedeni oblik podrške **ne** uključuje **prevođenje** s bilo kojega stranog jezika niti na drugi jezik. Učenik s oštećenjem sluha koji zahtjevom zatraži podršku osobnoga pomagača za slušno-jezičnu podršku obvezan je dostaviti nalaz/mišljenje logopeda.

- **za kretanje i rukovanje**

Osobni pomagač pomaže učeniku pri kretanju unutar ispitne prostorije i pozicioniranju u najpovoljniji položaj te mu, na njegov zahtjev, pruža podršku pri rukovanju ispitnim materijalom, priborom i pomagalima (npr. otvaranju vrećice s ispitnim materijalom, lijepljenju identifikacijskih naljepnica, okretanju stranica ispitnoga materijala, upotrebi pribora potrebnoga za rješavanje zadataka – ravnala ili trokuta te džepnoga računala, prilikom traženja podataka u knjižici formula i sl.). Po potrebi, osobni pomagač može učeniku pružiti pomoć pri obavljanju jednostavnih radnji poput prinošenja bočice s vodom, podizanja rukava majice i sl., koje učenik u tome trenutku ne može samostalno izvršiti. Učenik koji zahtjevom zatraži podršku osobnoga pomagača za kretanje i rukovanje uslijed postojanja teškoće unutar skupine *oštećenje vida* obvezan je dostaviti nalaz liječnika specijalista i nalaz/mišljenje edukacijskoga rehabilitatora, odnosno učenik koji navedeni oblik podrške traži uslijed postojanja teškoće unutar skupine *motoričke teškoće* obvezan je dostaviti nalaz liječnika specijalista.

- **za poticanje, usmjeravanje i umirivanje**

Osobni pomagač usmjerava pažnju učenika na ispitne zadatke, potiče ga na rješavanje te umiruje u slučaju uznemirenosti i/ili psihomotoričkoga nemira. Ovisno o individualnim potrebama učenika, zadaće ovoga tipa osobnoga pomagača mogu uključivati: pružanje

kratkih i jasnih uputa s naglaskom na prenošenju najbitnijih informacija, podsjećanje na uputu za rad, usmjeravanje pažnje (npr. polaganjem ruke na rame učenika ili upotrebom metode koja se smatrala odgovarajućom tijekom nastave) i poticanje usmjerenosti na zadatke pružanjem kratkih verbalnih poticaja, pružanje pravovremene obavijesti o promjenama ili potrebi za promjenom aktivnosti, organizaciju rada i vremensko planiranje tijekom ispita, umirivanje uslijed impulzivnih reakcija i poticanje na samoregulaciju. Učenik koji zahtjevom zatraži podršku osobnoga pomagača za poticanje, usmjeravanje i umirivanje uslijed postojanja teškoće unutar barem jedne od sljedećih skupina: *deficit pažnje (ADD) / hiperaktivni poremećaj (ADHD)*, *poremećaj iz spektra autizma* i/ili *teškoće/poremećaji u području mentalnoga zdravlja i ponašanja*, obvezan je dostaviti nalaz psihologa i/ili psihijatra, odnosno učenik koji navedeni oblik podrške zatraži uslijed postojanja teškoće iz skupine *ostale zdravstvene teškoće (kronične bolesti)* obvezan je dostaviti nalaz liječnika specijalista.

- **koji poznaje znakovni jezik**

Osobni pomagač poznaje znakovni jezik kojim se učenik služi te mu prevodi ono što zatraži, odnosno prevodi riječi i pruža upute služeći se znakovnim jezikom.

2.2.3. Polaganje dijela ispita na računalu

Odnosi se:

- na pisanje školskoga eseja / eseja / pisanoga teksta na računalu – na ispitu iz Hrvatskoga jezika, na jeziku nacionalnih manjina ili na ispitima iz stranih jezika
- na pisanje sažetka na računalu – na ispitu iz Hrvatskoga jezika.

Po potrebi učenik može dio ispita koji sadrži esejski tip pitanja (Etika, Filozofija) polagati na računalu.

Učenike je za primjenu računala potrebno pripremiti, npr. trebaju usvojiti automatizirano tipkanje. Prilikom polaganja dijela ispita na računalu učenik određeni dio ispita (npr. sažetak) piše na računalu, a napisani se uradak ispisuje i prilaže u ispitnu vrećicu. Ostale dijelove ispita i dalje piše u papirnatome obliku te odgovore nužno označava u ispitnoj knjižici i/ili na listu za odgovore. Ako učenik, uslijed prisutnih teškoća, ne može izvršiti navedeno i/ili se smatra da neće moći potpuno samostalno pisati na računalu, nužno je zatražiti i podršku osobnoga pomagača za pisanje. Kad učenik polaže dio ispita na računalu, nužno je osigurati izdvojeni prostor u kojemu se nalazi školsko računalo bez pristupa internetu i pisač.

Ako učenik traži polaganje dijela ispita na računalu, uz propisanu dokumentaciju kojom potkrepljuje teškoću obvezno dostavlja i primjerak rukopisa – preslika bilježnice za predmet za koji se prilagodba ispitne tehnologije traži.

2.2.4. Izuzeće polaganja dijela ispita

Samo u slučaju da učenikove teškoće onemogućuju polaganje dijela ispita državne mature tako da ni uz jednu od navedenih vrsta prilagodbi ispitne tehnologije ne bi mogao položiti dio ispita, učenik **iznimno** može zatražiti izuzeće polaganja toga dijela ispita.

Prilagodbu izuzeća ispitne cjeline *Slušanje* može zatražiti isključivo učenik kod kojega su prisutne teškoće: *oštećenje sluha* kod kojega je stupanj oštećenja značajan, odnosno *teškoće/poremećaji jezično-govorno-glasovne komunikacije* i/ili *specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija, dispraksija, mješovite i ostale teškoće u učenju)* kod kojih je prisutna značajna narušenost fonološke obrade.

Ako učenik traži izuzeće polaganja dijela ispita iz ispita Hrvatski jezik, strani jezik i/ili jezik nacionalne manjine, uz propisanu dokumentaciju kojom potkrepljuje teškoću **obvezno** dostavlja i **mišljenje nastavnika** koji učeniku u tekućoj školskoj godini predaje predmet za koji se traži izuzeće.

2.2.5. Ponavljanje zvučnoga zapisa

Ova se prilagodba odnosi isključivo na ispitnu cjelinu Slušanje u ispitima iz stranih jezika. Svaki pojedini zvučni zapis (*track*) na kojemu su snimljeni tekstovi reproducira se **dva puta uzastopno**, nakon čega se prelazi na sljedeći zapis, prema **Tablici 1**.

Tablica 1. *Prikaz ispitne cjeline* Slušanje *bez ponavljanja i uz ponavljanje zvučnoga zapisa*

Bez ponavljanja zvučnoga zapisa i/ili produljenoga vremena • **objedinjeni zvučni zapis**: tekstovi svakoga zadatka unutar jednoga *tracka* snimljeni su dva puta	**Uz** ponavljanje zvučnoga zapisa i/ili produljeno vrijeme • **svaki zvučni zapis (*track*)** na kojemu su snimljeni tekstovi **uzastopno** se reproducira **dva puta**.
• *Track* 01: Uvodna uputa i uputa za prvi zadatak	• *Track* 01: Uvodna uputa i uputa za prvi zadatak
• ***Track* 02:** Tekst(ovi) prvoga zadatka	• ***Track* 02:** Tekst(ovi) prvoga zadatka
• *Track* 03: Uputa za drugi zadatak	• ***Track* 02:** Tekst(ovi) prvoga zadatka
• ***Track* 04:** Tekst(ovi) drugoga zadatka	• *Track* 03: Uputa za drugi zadatak
• *Track* 05: Uputa za treći zadatak	• ***Track* 04:** Tekst(ovi) drugoga zadatka
• ***Track* 06:** Tekst(ovi) trećega zadatka	• ***Track* 04:** Tekst(ovi) drugoga zadatka
• *Track* 07: Uputa za četvrti zadatak	• *Track* 05: Uputa za treći zadatak
• ***Track* 08:** Tekst(ovi) četvrtoga zadatka	• ***Track* 06:** Tekst(ovi) trećega zadatka
• *Track* 09: Završna uputa	• ***Track* 06:** Tekst(ovi) trećega zadatka
	• *Track* 07: Uputa za četvrti zadatak
	• ***Track* 08:** Tekst(ovi) četvrtoga zadatka
	• ***Track* 08:** Tekst(ovi) četvrtoga zadatka
	• *Track* 09: Završna uputa

Učenici koji polažu ispitnu cjelinu *Slušanje* uz ponavljanje zvučnoga zapisa ujedno polažu taj dio ispita uz produljeno vrijeme za 100 % u izdvojenome prostoru. U istu ispitnu prostoriju moguće je rasporediti samo učenike koji polažu **istu razinu** ispita te imaju odobren **isti postotak** produljenoga vremena. Ovo se **ne** odnosi na učenike kojima je temeljem *Zahtjeva* odobrena *zasebna prostorija*. Učenik kojemu je temeljem *Zahtjeva* odobrena *zasebna prostorija* može polagati ispitnu cjelinu *Slušanje* u izdvojenomu prostoru s učenicima koji polažu **istu razinu** ispita te imaju odobren **isti postotak** produljenoga vremena ako **potpiše suglasnost** o grupiranju.

Učenici kojima je na ispitu iz stranoga jezika odobreno **produljeno vrijeme** (u bilo kojemu postotku) polažu ispitnu cjelinu *Slušanje* uz produljeno vrijeme za 100 % i ponavljanje zvučnoga zapisa.

2.2.6. Zasebna prostorija

Ovu je prilagodbu potrebno zatražiti **samo** ako bi učenika s teškoćom značajno ometalo polaganje ispita u istoj ispitnoj prostoriji s drugim učenicima ili ako bi njegovo ponašanje tijekom polaganja ispita uzrokovano teškoćom (npr. glasovni tik) moglo značajno ometati druge učenike. Ako se učeniku s teškoćom ova prilagodba odobri, tada ispit polaže odvojeno od ostalih učenika, odnosno **individualno** u zasebnoj prostoriji.

Učeniku kojemu je temeljem utvrđene teškoće odobrena zasebna prostorija može polagati ispit s drugim učenicima, sukladno ranije navedenim uvjetima, samo uz prethodno potpisanu **suglasnost**. Navedeno **nije moguće** prilikom polaganja ispita uz podršku **osobnoga**

pomagača jer bi u ovome slučaju učenik razgovorom ometao druge učenike te je **obvezan** polagati ispit **individualno** u zasebnoj prostoriji / izdvojenome prostoru.

Osiguravanje izdvojenoga prostora za pojedinoga učenika koji ispit polaže uz podršku osobnoga pomagača i/ili na računalu, odnosno za grupiranje učenika koji polažu ispit iz stranoga jezika uz produljeno vrijeme i/ili ponavljanje zvučnoga zapisa, **organizacijska** je **obveza škole** i navedeno **nije istovjetno** prilagodbi ispitne tehnologije – *zasebna prostorija*.

2.2.7. Upotreba posebnoga pomagala

Učenik može zatražiti ovu vrstu prilagodbe ako mu je tijekom polaganja ispita nužna upotreba pomagala – npr. zvučnoga kalkulatora, povećala, uređaja za praćenje razine glukoze u krvi, čitača za praćenje razine glukoze u krvi, slušalica ili drugih pomagala za smanjenje buke iz okoline i dr. – koje nije predviđeno ispitnim katalogom.

Skupina posebnih pomagala **ne podrazumijeva**: dodatne listove papira, projektor, rječnik, znanstveni kalkulator (budući da je uporaba istoga unaprijed propisana ispitnim katalogom), kao ni mogućnost unosa i konzumacije hrane, pića i/ili lijekova tijekom polaganja ispita u slučaju kada je njihova uporaba nužna radi zadovoljavanja osnovnih zdravstvenih potreba učenika.

Učenik kojemu je tijekom polaganja ispita potrebna konzumacija hrane, pića i/ili lijekova, primjerice zbog regulacije razine glukoze u krvi, može ih imati na raspolaganju bez potrebe za traženjem prilagodbe ispitne tehnologije – upotreba posebnoga pomagala. U navedenome se slučaju hrana (bombon, čokoladica i sl.), piće (bočica soka, s koje je uklonjena naljepnica) i/ili lijek moraju nalaziti **isključivo** na stolu voditelja ispitne prostorije te iste može konzumirati u njegovoj prisutnosti.

3. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU*

Svi učenici koji traže polaganje ispita državne mature uz prilagodbu ispitne tehnologije **obvezni** su podnijeti ***Zahtjev za ostvarivanje prava na prilagodbu ispitne tehnologije***.

Uz *Zahtjev*, dokumentacija se prilaže sukladno vrsti primjerenoga programa obrazovanja, naznačenoj kategoriji teškoće, odnosno traženoj vrsti prilagodbe ispitne tehnologije.

Obvezna dokumentacija podrazumijeva nalaze i/ili mišljenja koja je **nužno** priložiti uz *Zahtjev*.

Dodatna dokumentacija podrazumijeva nalaze i/ili mišljenja koja **nije nužno** priložiti, ali mogu doprinijeti boljemu razumijevanju specifičnih potreba i načina funkcioniranja učenika.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev. Iznimka su *teškoće/poremećaji u području mentalnoga zdravlja i ponašanja* te *ostale zdravstvene teškoće (kronične bolesti)* za koje je **obvezno** priložiti dokumentaciju izdanu unutar **12 mjeseci** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje ili nalaz odgovarajućega stručnjaka (ovisno o vrsti teškoće) može biti dio nalaza **timske obrade**.

Mišljenje stručnoga tima **škole**, **nastavnika** i **školskoga liječnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

Mišljenje stručnoga tima škole treba obuhvatiti:

- funkcioniranje na nastavi, odnosno utjecaj teškoća na svakodnevni rad učenika u odnosu na pažnju i koncentraciju, tempo rada, organizaciju i razumijevanje uputa i zadataka, motoričke sposobnosti, usmeno i pisano izražavanje, čitanje i pisanje
- postupke individualizacije te oblike podrške koji su korišteni sukladno teškoćama i specifičnim potrebama učenika u okviru načina predstavljanja sadržaja, vremena potrebnoga za obavljanje zadataka, načina vrednovanja u skladu sa specifičnim potrebama učenika, prilagodbe ispitnoga materijala, upotrebe posebnih pomagala, osiguravanja primjerenih prostornih uvjeta i dr.

3.1. UČENICI KOJI SE ŠKOLUJU PREMA *RJEŠENJU O PRIMJERENOME PROGRAMU OBRAZOVANJA*

Za učenike koji se školuju **prema *Rješenju o primjerenome programu obrazovanja*** (u daljnjemu tekstu: *Rješenje*[*]), izdanom sukladno važećemu *Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*, **obvezno** je dostaviti:

- ***Rješenje o primjerenome programu obrazovanja***.

Uz navedeno *Rješenje* **potrebno** je dostaviti **obveznu dokumentaciju** sukladno teškoćama ako učenik traži barem jednu od sljedećih prilagodbi ispitne tehnologije:

- polaganje dijela ispita **na računalu**
- polaganje ispita uz podršku **osobnoga pomagača**
- **izuzeće** polaganja dijela ispita.

Ako se nakon izdavanja *Rješenja* utvrdi prisutnost **i** nekih **drugih teškoća** temeljem kojih učenik traži prilagodbu ispitne tehnologije, tada je obvezno dostaviti nalaze/mišljenja odgovarajućih stručnjaka kojima se potvrđuje prisutnost tih teškoća.

Nadalje, ako navedeni učenik traži prilagodbu ispitne tehnologije koja **nije utemeljena** na teškoći navedenoj u *Rješenju*, potrebno je **priložiti** dokumentaciju koja **opravdava** traženu **prilagodbu** ispitne tehnologije.

Učenici koji se školuju **prema *Rješenju*** koje **nije sukladno** važećemu *Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*, **dužni** su dostaviti **obveznu dokumentaciju** prema vrsti teškoće.

Obvezna i **dodatna** dokumentacija navedena je **unutar poglavlja** koja se odnose na pojedine teškoće te u **Tablici 4.** u *Prilogu Priručnika*.

3.2. UČENICI KOJI SE ŠKOLUJU BEZ *RJEŠENJA O PRIMJERENOME PROGRAMU OBRAZOVANJA*

Učenici koji se školuju **bez *Rješenja***, prilikom podnošenja *Zahtjeva*, **dužni** su dostaviti **obveznu dokumentaciju**, sukladno vrsti teškoća, **za bilo koju** od navedenih **prilagodbi** ispitne tehnologije.

Obvezna i **dodatna** dokumentacija navedena je **unutar poglavlja** koja se odnose na pojedine teškoće te u **Tablici 4.** u *Prilogu Priručnika*.

---

[*] Izdano na temelju *Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23) i *Pravilnika o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava* (NN 67/14, 63/20).

3.3. PRISTUPNICI

Pristupnici, tj. osobe koje nisu u sustavu srednjoškolskoga obrazovanja mogu ostvariti pravo na prilagodbu ispitne tehnologije na temelju procjene i odluke Centra.

Obvezna dokumentacija obuhvaća **nalaz specijalista**, a **dodatna** svaku dokumentaciju koja potkrepljuje postojanje teškoće za koju se traži prilagodba ispitne tehnologije.

Obvezna i **dodatna** dokumentacija navedena je **unutar poglavlja** koja se odnose na pojedine teškoće te u **Tablici 4.** u *Prilogu Priručnika*.

Za pristupnike se prihvaća **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj pristupnik podnosi zahtjev. Iznimka su *teškoće/poremećaji u području mentalnoga zdravlja i ponašanja* te *ostale zdravstvene teškoće (kronične bolesti)*, za koje je **obvezno** priložiti dokumentaciju izdanu unutar **12 mjeseci** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj pristupnik podnosi zahtjev.

Mišljenje ili nalaz odgovarajućega stručnjaka (ovisno o vrsti teškoće) može biti dio nalaza **timske obrade**.

Nalazi i mišljenja stručnjaka izdani u **javnim** i **privatnim** ustanovama **jednako su valjani**.

4. PRAVO NA PRILAGODBU ISPITNE TEHNOLOGIJE

Prilagodba ispitne tehnologije treba biti omogućena učenicima koji tijekom **cijeloga školovanja** ili **dužega razdoblja** imaju **teškoće** te onima kod kojih je došlo do **promjena** u **zdravstvenome stanju** koje mogu uvjetovati prilagodbe u polaganju ispita državne mature.

Kategorije teškoća usklađene su s važećom dokumentacijom vezanom uz prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature te se dijele na:

1. oštećenje sluha
2. oštećenje vida
3. motoričke teškoće/poremećaje
4. teškoće/poremećaje jezično-govorno-glasovne komunikacije
5. specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija, dispraksija, mješovite i ostale teškoće u učenju)
6. deficit pažnje (ADD) / hiperaktivni poremećaj (ADHD)
7. poremećaj iz spektra autizma
8. teškoće/poremećaje u području mentalnoga zdravlja i ponašanja
9. ostale zdravstvene teškoće (kronične bolesti)
10. teškoće uvjetovane kulturalnim i jezičnim čimbenicima.

U nastavku *Priručnika* detaljnije su objašnjene pojedine kategorije teškoća. U svakoj kategoriji navedene su prilagodbe ispitne tehnologije koje učenici s određenim teškoćama mogu zatražiti te dokumentacija koju je potrebno priložiti prilikom podnošenja *Zahtjeva*, u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

4.1. OŠTEĆENJE SLUHA

Prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*, **2.** skupinu čine *oštećenja sluha* koja se mogu podijeliti na gluhoću i nagluhost. Također, prema *Međunarodnoj klasifikaciji bolesti i srodnih zdravstvenih problema* (MKB-10), oštećenja sluha nalaze se pod šifrom **H.90** – *Provodni (konduktivni) i zamjedbeni (perceptivni) gubitak sluha*.

4.1.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno-obrazovnome sustavu

Gluhoćom se smatra prosječni gubitak sluha veći od 93 decibela u govornim frekvencijama (500 – 4000 Hz), kada se ni uz pomoć slušnih pomagala ne može cjelovito percipirati govorni jezik. **Nagluhošću** se smatra prosječni gubitak sluha od 26 do 93 decibela na uhu s boljim ostatcima sluha. Prema razini prosječnoga gubitka sluha, razlikuju se blaga nagluhost (26 – 40 dB), umjerena nagluhost (41 – 55 dB), umjereno teška nagluhost (56 – 70 dB) i teška nagluhost (71 – 93 dB). Nagluhe osobe mogu, uz pomoć slušnih pomagala, percipirati govor te im je govorni jezik djelomično ili gotovo potpuno razvijen. Teškoće u percepciji govora razmjerne su stupnju oštećenja sluha.

Oštećenje sluha, bez obzira na stupanj, može biti jednostrano i obostrano. Čak i jednostrano oštećenje sluha može imati nepovoljan utjecaj na primanje informacija slušnim putem i akademski uspjeh. Većina učenika s oštećenjem sluha koristi se nekom vrstom slušnoga pomagala, dok se učenik s teškom nagluhosti ili gluhoćom može koristiti umjetnom pužnicom (kohlearni implantat). Sve vrste slušnih pomagala, uključujući i umjetnu pužnicu, osiguravaju bolju čujnost, ali slušanje s pomagalima nije jednako slušanju kod čujućih osoba. Bez obzira na poboljšani prag sluha sa slušnim pomagalom, određivanje stupnja oštećenja sluha odnosi se na prag čujnosti bez pomagala. Također, uz stupanj oštećenja sluha, važno je uzeti u obzir i rezultate koji govore koliko dobro osoba razumije govorni signal. Takvi rezultati govorne audiometrije izražavaju se postotkom razumljivosti govora. Ako učenik ne dostigne stopostotnu razumljivost govora, izgledno je da postoje značajne poteškoće u primanju govornih informacija slušanjem, odnosno u razumijevanju govornoga jezika.

U obrazovnome kontekstu značajno oštećenje sluha odnosi se na postojanje obostrane gluhoće ili teške nagluhosti, čime je, čak i uz korištenje slušnih pomagala, narušeno adekvatno primanje slušnih informacija. Neki učenici sa značajnim oštećenjem sluha mogu se koristiti slušnim pomagalima. Postoje i učenici sa značajnim oštećenjem sluha koji se ne oslanjaju na slušanje za ostvarivanje komunikacije te se mogu služiti hrvatskim znakovnim jezikom ili drugim komunikacijskim sustavima. Navedeni učenici tijekom formalnoga obrazovanja najčešće imaju podršku stručnoga komunikacijskog posrednika.

Značajno oštećenje sluha utječe na razvoj slušanja, govora i jezika, a posljedično i na razvoj pismenosti te često nepovoljno utječe na akademski uspjeh. Zbog nedostatne čujnosti okolinskih zvukova, pa tako i govornih zvukova, posebice u akustički izazovnim prostorima kao što su učionice, učenici s oštećenjem sluha često imaju teškoće u primanju zvučnih informacija (slušanju). Posljedično, imaju teškoće u razumijevanju i produkciji govora te govornoga i pisanoga jezika, posebice u vidu rječnika, gramatike te razumijevanja pročitanoga teksta. Zbog jezičnih teškoća koje rezultiraju smanjenim razumijevanjem pročitanoga, često su prisutne teškoće i u produkciji pisanih uradaka koji se temelje na prethodno pročitanome tekstu. U pisanim sastavcima prisutne su teškoće planiranja teksta, a brojne su gramatičke i leksičke pogreške. Usvajanje nastavnoga gradiva stranoga jezika također može biti izazovno. Na kraju osobe s oštećenjem sluha često pokazuju zamor i smanjenu pažnju tijekom nastave zbog kontinuiranoga praćenja govornih uputa u okolini koja je često akustički neprikladna (buka u učionici, istovremeno više govornika, udaljenost govornika od učenika s oštećenjem sluha i sl.).

Skupina osoba s oštećenjem sluha izrazito je heterogena, no sljedeće teškoće u funkcioniranju u obrazovnome sustavu prisutne su kod velikoga broja učenika s oštećenjem sluha.

Slušanje

- teškoće u praćenju govornih uputa
- teškoće u slušanju u nepovoljnim akustičkim uvjetima (bučni prostor, razgovor s više sugovornika, udaljeni sugovornik)
- oslanjanje na vizualnu podršku pri primanju govornih informacija (očitavanje s lica i usana, geste)

Govor

- govor je često smanjene razumljivosti (ovisno o stupnju oštećenja sluha)
- teškoće u ritmu i intonaciji govora
- odstupanja u izgovoru glasova

Razumijevanje govornoga i pisanoga jezika

- suženi opseg rječnika
- teškoće u razumijevanju prenesenoga značenja
- smanjeno razumijevanje gramatičkih struktura (naročito onih složenijih)
- produljeno vrijeme potrebno za procesiranje jezičnih struktura (govornih i pisanih)
- teškoće u razumijevanju govornih i pisanih uputa, posebice duljih i složenijih
- slabija opća znanja i opća informiranost

Proizvodnja govornoga i pisanoga jezika

- izražavanje kratkim i jednostavnim rečenicama
- oskudniji rječnik, lošije znanje sinonima i antonima
- zamjena sličnih glasova u riječima (*šaba* umjesto *žaba*)
- gramatičke pogreške u govornome i pisanome iskazu
- lošije razumijevanje pročitanoga teksta, ovisno o stupnju oštećenja

4.1.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Tijekom ispita državne mature mogu se očekivati istovjetne teškoće koje su bile prisutne kod učenika s oštećenjem sluha u svladavanju nastavnoga gradiva tijekom obrazovanja te je moguće zatražiti različite vrste prilagodbe ispitne tehnologije, ovisno o stupnju oštećenja sluha.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A4**, veličina slova **14**, **podebljane ključne riječi**: kod svih učenika s oštećenjem sluha

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %**: kod učenika s blagom nagluhosti
- **za 50 %**: kod učenika s obostranom blagom i umjerenom nagluhosti
- **za 100 %**: kod učenika s obostranom umjereno teškom nagluhosti, teškom nagluhosti i gluhoćom

Podrška osobnoga pomagača

- **za slušno-jezičnu podršku:** kod učenika s **teškom nagluhosti** ili **gluhoćom** koji su tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja (viši razredi) i/ili srednjoškolskoga obrazovanja imali **podršku stručnoga komunikacijskog posrednika**; poželjno je da upravo ta osoba bude osobni pomagač prilikom polaganja ispita državne mature; ako navedeno nije moguće, poželjno je da podršku pruža stručnjak logoped/audiorehabilitator s iskustvom kliničkoga rada s osobama s oštećenjem sluha; primarna uloga ove vrste osobnoga pomagača jest pojašnjavanje uputa, značenja riječi i izraza nužnih za razumijevanje zadataka koje učenik zbog svojih teškoća ne razumije; pritom ne smije utjecati na odgovore učenika niti pojašnjavati značenja riječi i izraza čije se poznavanje zadatcima ispituje
- **koji poznaje znakovni jezik:** kod učenika koji su unutar formalnoga obrazovanja imali podršku komunikacijskoga posrednika / prevoditelja za znakovni jezik; poželjno je da upravo ta osoba bude osobni pomagač prilikom polaganja ispita državne mature

Polaganje dijela ispita na računalu

Ovu je prilagodbu moguće zatražiti za učenike s **teškom nagluhosti** ili **gluhoćom** kada su prisutne izrazite teškoće u jezičnome razumijevanju i proizvodnji, odnosno razumijevanju i pisanju pisanoga teksta.

Izuzeće pisanja školskoga eseja

Prilagodbu izuzeća školskoga eseja **iznimno** je moguće zatražiti za učenike s **teškom nagluhosti** ili **gluhoćom** koji su tijekom osnovnoškolskoga obrazovanja (viši razredi) i/ili srednjoškolskoga obrazovanja imali **podršku stručnoga komunikacijskog posrednika** te su prisutne izrazite teškoće u jezičnome razumijevanju i proizvodnji, odnosno razumijevanju i pisanju teksta, što se potvrđuje odgovarajućom dokumentacijom.

Izuzeće ispitne cjeline *Slušanje*

Izuzeće ispitne cjeline *Slušanje* moguće je zatražiti za učenike s obostranom **teškom nagluhosti** ili **gluhoćom** (neovisno o upotrebi slušnoga pomagala ili umjetne pužnice) te učenike s oštećenjem sluha koji su tijekom školovanja imali **podršku stručnoga komunikacijskog posrednika** / **prevoditelja** za hrvatski znakovni jezik.

Ponavljanje zvučnoga zapisa

Ponavljanje zvučnoga zapisa odnosi se na ispitnu cjelinu *Slušanje*. Ovom se prilagodbom učeniku s oštećenjem sluha osigurava više prilika za slušanje, čime se olakšava razumijevanje prezentiranih sadržaja i ublažavaju se eventualne teškoće u slušnoj percepciji.

Zasebna prostorija

Ovu je prilagodbu potrebno zatražiti samo ako bi učenika s teškoćom značajno ometalo polaganje ispita u istoj ispitnoj prostoriji s drugim učenicima ili ako bi njegovo ponašanje

tijekom polaganja ispita uzrokovano teškoćom (npr. glasovni tik) moglo značajno ometati druge učenike.

4.1.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz liječnika specijalista** (otorinolaringologa, audiologa) u kojemu su jasno navedeni vrsta i stupanj oštećenja sluha te upotreba i vrsta korištenoga slušnoga pomagala (slušni aparatić, umjetna pužnica, drugo) i specificirano je razumijevanje govora na oba uha
- **nalaz/mišljenje logopeda**.

Ako učenik traži **izuzeće** polaganja dijela ispita, **obvezno** je dostaviti i **mišljenje nastavnika** koji učeniku u tekućoj školskoj godini predaje nastavni predmet za koji se traži izuzeće.

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje** jednoga ili više od navedenih **stručnjaka**: fonetičara, audiorehabilitatora i/ili školskoga liječnika
- **mišljenje stručnoga tima škole** u kojemu je opisano funkcioniranje učenika u svladavanju i vrednovanju nastavnih sadržaja te konkretne prilagodbe koje su se koristile tijekom dosadašnjega školovanja, posebno u Hrvatskome jeziku i/ili jezicima nacionalnih manjina, stranim jezicima i Matematici; ako je učenik tijekom školovanja imao podršku stručnoga komunikacijskog posrednika / prevoditelja za znakovni jezik, nužno je navesti načine pružanja ove vrste podrške i ostvarivanje suradnje.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **nastavnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.2. OŠTEĆENJE VIDA

Razvijenost vidnih funkcija utječe na to kako će osoba vidjeti. Vidna funkcija koja se koristi za određivanje stupnja oštećenja vida jest vidna oštrina. Ovisno o sačuvanoj vidnoj oštrini, određuje se i stupanj oštećenja vida. Kada govorimo o učenicima s oštećenjem vida, govorimo o **slijepim** ili **slabovidnim** učenicima.

U *Međunarodnoj klasifikaciji bolesti* (MKB-10) navedena su oštećenja vida koja ne moraju nužno učenika svrstati u kategoriju slijepih ili slabovidnih učenika. Pravo na prilagodbu ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature ostvaruju učenici koji se nalaze u kategoriji učenika s oštećenjem vida prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*.

4.2.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno-obrazovnome sustavu

Prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*, sljepoća i slabovidnost definiraju se na sljedeći način:

1.1. Sljepoćom se smatra kada je u osobe na boljemu oku, uz najbolju moguću korekciju, oštrina vida 0,05 i manje ili je ostatak centralnoga vida na boljemu oku uz najbolju moguću korekciju 0,25 uz suženje vidnoga polja na 20 stupnjeva ili manje. U smislu potrebe edukacije na Brailleovu pismu sljepoćom se smatra nesposobnost čitanja slova ili znakova veličine Jaeger 8 na blizinu.

1.2. Slabovidnošću se smatra oštrina vida na boljemu oku s korekcijskim staklom od 0,4 (40 %) i manje. Prema stupnju oštećenja, slabovidnost se dijeli na podskupine: **1.2.1.** oštrina vida na boljemu oku uz najbolju moguću korekciju od 0,1 do 0,3 i manje te **1.2.2.** oštrina vida na boljemu oku uz najbolju moguću korekciju od 0,3 do 0,4.

Prilikom određivanja najmanje vidne oštrine i najveće dopuštene vidne oštrine na boljemu oku za pojedine kategorije sljepoće, odnosno slabovidnosti smatra se ona vidna oštrina koja je označena za minimalnu odnosno maksimalnu. Na primjer, ako je vidna oštrina na boljemu oku određena do 0,10 (6/60), tada se kao mjerilo uzima vidna oštrina 6/60 (0,10), a ne vidna oštrina drugoga oka određena do 0,09 odnosno 5/60. Ako postoji sljepoća na jednome oku, a slabovidnost na drugome oku, kategorija oštećenja vida uvijek se određuje prema funkcionalnoj sposobnosti boljega oka.

Ostale vidne funkcije (osim gore navedene vidne oštrine i vidnoga polja) su: fiksacija, vid za boje, akomodacija, refrakcija, osjetljivost na kontraste, motilitet, konvergencija, binokularni vid, adaptacija na tamu/svjetlost te reakcija zjenice. Ako učenik ima teškoća na nekoj od navedenih funkcija, moguće su i potrebne prilagodbe, tj. primjena određenih individualiziranih postupaka pri praćenju nastavnoga procesa. Individualizirane postupke koji se primjenjuju u nastavi nije u potpunome opsegu moguće primijeniti tijekom provođenja ispita državne mature.

Čovjek s pomoću osjeta vida upoznaje svijet oko sebe. Prema nekim autorima, čak 75 % – 90 % informacija primamo vidom. Imajući u vidu taj podatak, učenje slabovidnoga učenika s oštećenjem vida znatno je otežano, a slijepo dijete svijet upoznaje oslanjajući se na preostala, intaktna osjetila kao što su opip, sluh, njuh itd. Ovisno o stupnju i vrsti oštećenja

vida, kao i o eventualnim prisutnim dodatnim teškoćama, razlikuje se način uključivanja učenika s oštećenjem vida u obrazovni sustav.

U obrazovnome i pedagoškome smislu slijepim učenikom smatra se učenik koji se u procesu obrazovanja služi brajicom, tj. Brailleovim pismom. Brajica je reljefno, točkasto pismo koje se piše s pomoću 6 točkica, raspoređenih u dvjema vertikalama (lijevoj i desnoj) te trima horizontalama. Različitim kombinacijama ovih točkica mogu se zapisati svi sadržaji potrebni za usvajanje redovnoga nastavnog sadržaja. Brajica se piše s pomoću stroja (tzv. *perkinsice*). Nakon što učenik usvoji čitanje i pisanje s pomoću toga stroja, prelazi na elektroničku bilježnicu koja se koristi osmotočkastom brajicom (nadogradnja šestotočkaste brajice). Zatim se uči koristiti prijenosnim računalom s čitačem ekrana i govornom jedinicom te Brajevim/brajičnim retkom. Tijekom osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja potrebno je koristiti se što većim brojem pravih, konkretnih predmeta kako bi se slijepomu učeniku maksimalno približili pojmovi koje ne može sagledati vidom. Kad god je moguće, koriste se i taktilni, reljefni prikazi (karte, slike...). Zbog velikoga broja naslova i učestale promjene udžbenika slijepi učenici često nemaju potrebne materijale na brajici te je potpuno uključivanje u obrazovni proces otežano, a samim tim često su potrebne i dodatne prilagodbe.

Slabovidnim se učenikom smatra učenik koji se u procesu obrazovanja služi standardnim ili uvećanim crnim tiskom. Razvojem tehnologije sve se više učenika na nastavi koristi elektroničkim povećalima ili prijenosnim računalima za čitanje i/ili pisanje s pomoću kojih mogu uvećati tekst na veličinu koja im odgovara. Slabovidni se učenici prema potrebi koriste i prilagođenim bilježnicama s jače otisnutim crtovljem i većim proredom. Pri pisanju se znaju koristiti grafitnom olovkom koja ostavlja jači/tamniji trag, kemijskom olovkom ili flomasterom određene boje i debljine otiska. Rukopis slabovidnoga učenika je često nezgrapan i teško čitljiv pa mu pisanje na prijenosnome računalu omogućuje aktivnije sudjelovanje na nastavi jer svoje bilješke može samostalno pročitati. Važno je napomenuti da učenici s oštećenjem vida koji imaju mali ostatak vida (npr. praktička sljepoća), ali ga uspijevaju dobro koristiti, tijekom školovanja znaju kombinirati različita pomagala, pa čak i razna pisma (npr. pojedine zadatke rješavaju s pomoću brajice, a pojedine zadatke s pomoću uvećanoga crnog tiska koristeći se, npr. elektroničkim povećalom).

Čitanje učenika s oštećenjem vida je otežano i često su sporiji od svojih videćih vršnjaka. Otežano im je i snalaženje u tekstu te im je zbog toga često potrebno više vremena za dekodiranje. Brzina čitanja slijepoga učenika ovisi o razini intelektualnoga razvoja, osjetljivosti jagodica prstiju, motoričke spretnosti, stupnja uvježbanosti itd. Kod slabovidnih učenika moguće je zamaranje pri korištenju smanjenoga ostatka vida te su potrebne češće pauze u radu (koje zahtijevaju planiranje dodatnoga vremena). Kako bi se slabovidnomu učeniku tijekom nastave olakšalo čitanje, potrebno je osigurati optimalne uvjete, a to su: odgovarajući tip i veličina slova, odgovarajući razmak među slovima i redcima, odgovarajući kontrast između podloge i teksta, što jednostavnije i što manje zasićene slike/podloge, primjereno osvjetljenje te nagib klupe.

U zadatcima koji zahtijevaju određenu preciznost (npr. geometrija), učenik s oštećenjem vida pokazuje odstupanja u odnosu na svoje vršnjake te je potrebno tolerirati određene

nepreciznosti. Učenik s oštećenjem vida može, npr. geometriju raditi i crnim flomasterom. Slijepi učenici koriste se specifičnim geometrijskim priborom koji se sastoji od gumene podloge na koju se može pričvrstiti folija za pozitivno crtanje te posebno označeno ravnalo, trokut, kutomjer i prilagođeni šestar.

U novim nepoznatim prostorima osoba s oštećenjem vida može imati teškoća u kretanju. Slijepa osoba kreće se s pomoću videćega vodiča ili uz pomoć dugoga bijelog štapa. Slabovidna osoba, npr. zbog teškoća s binokularnim vidom može imati teškoća s procjenama duljine i dubine te trodimenzionalnom percepcijom.

Pri komunikaciji s osobama s oštećenjem vida se bez ustručavanja mogu koristiti riječi s videćom konotacijom, npr.: *Vidimo se sutra.*, *Jesi li gledao?*, *Pogledaj...* (slijepoj osobi pruži se u ruke da „pogleda" što treba) i sl.

U usvajanju nastavnih sadržaja učenik s oštećenjem vida može se služiti različitim **posebnim pomagalima** navedenim u **Tablici 2**.

Tablica 2. *Upotreba posebnih pomagala ovisno o stupnju oštećenja vida*

SLJEPOĆA	SLABOVIDNOST
• brajični pisaći stroj • brajev papir • elektronička bilježnica s ekranom ili mogućnošću priključenja vanjskoga ekrana • prijenosno računalo s govornom jedinicom, čitačem ekrana i brajevim retkom • kalkulator kojim se učenik koristi tijekom školovanja (zvučni kalkulator, kalkulator na elektroničkoj bilježnici ili prijenosnome računalu) – znanstveni kalkulator (uz pomoć osobnoga pomagača) • geometrijski pribor (gumena podloga, folija za pozitivno crtanje, prilagođena ravnala, trokuti, kutomjer i šestar) • drugo: _____	• povećalo – obično ili elektroničko • odgovarajući papir za pisanje • odgovarajuće pisalo (kemijska ili flomaster koji ostavlja deblji trag) • prijenosno računalo s mogućnošću uvećavanja • prilagođeni geometrijski pribor • drugo: _____

4.2.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Pojedine prilagodbe kojima su se učenici koristili tijekom nastavnoga procesa nije moguće provesti u okviru provedbe ispita državne mature. S obzirom na specifičnosti svakoga učenika s oštećenjem vida, prilagodbe ispitne tehnologije su individualne i primarno se odnose na odgovarajuću prilagodbu ispitnoga materijala i prostora, osiguravanje pomoći osobnoga pomagača i upotrebu propisanih pomagala. Učenicima s oštećenjima vida može se, prema potrebi, omogućiti korištenje kombinacije pisma i pomagala.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A3**, veličina slova **28**, **podebljane ključne riječi**
- format papira **A3**, veličina slova **22**
- **ispit na Brailleovu pismu** koji uključuje reljefne crteže, karte i skice te dodatan opis vizualnih zadataka za bolje razumijevanje

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

Većini učenika s oštećenjem vida potrebno je produljeno vrijeme **za 100 %**.

Podrška osobnoga pomagača

- **za čitanje:** učeniku čita upute, ispitne zadatke i popratni ispitni materijal na njegov zahtjev onoliko puta koliko je potrebno
- **za pisanje:** prema izravnomu usmenom naputku učenika zapisuje odgovore, ispunjava list s odgovorima, skicira/crta i sl.
- **koji poznaje brajicu:** pomaže učeniku prilikom čitanja i/ili pisanja ispita na brajici
- **za kretanje i rukovanje:** pomaže u kretanju ispitnom prostorijom i rukovanju ispitnim materijalom (otvaranje vrećice, stavljanje naljepnice, korištenje ravnala i sl.)

Poželjno bi bilo da je osobni pomagač upoznat s korištenjem znanstvenoga kalkulatora.

Polaganje dijela ispita na računalu

Navedenu prilagodbu ispitne tehnologije potrebno je zatražiti kod učenika koji se koriste posebnim tipom računala ili pomagalima za koja im je potrebna upotreba računala.

Zasebna prostorija

Ovu je prilagodbu potrebno zatražiti samo ako bi učenika s teškoćom značajno ometalo polaganje ispita u istoj ispitnoj prostoriji s drugim učenicima ili ako bi njegovo ponašanje tijekom polaganja ispita uzrokovano teškoćom (npr. glasovni tik) moglo značajno ometati druge učenike.

Upotreba posebnoga pomagala

Navedenu prilagodbu ispitne tehnologije potrebno je zatražiti ako je učeniku tijekom polaganja ispita nužna upotreba određenoga pomagala, a koje nije predviđeno ispitnim katalogom kao dopušteno za korištenje tijekom polaganja ispita (npr. povećalo ili elektroničko povećalo, individualno osvjetljenje, klupa za nagib i sl.).

4.2.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz liječnika specijalista** (oftalmologa) u kojemu su jasno navedeni vrsta i stupanj oštećenja vida
- **nalaz/mišljenje edukacijskoga rehabilitatora** u kojemu su detaljno opisane funkcionalne sposobnosti i potrebe učenika u okviru prisutne teškoće.

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje psihologa** i/ili **školskoga liječnika**
- **mišljenje stručnoga tima škole** u kojemu se navode metode rada i postupci individualizacije te opisuje upotreba posebnih pomagala i sl. s ciljem pružanja potpunih informacija o mogućnostima i potrebama učenika.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **školskoga liječnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.3. MOTORIČKE TEŠKOĆE/POREMEĆAJI

Prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*, motoričke teškoće/poremećaji opisuju se u skupini **4.**, kroz podskupine **4.1.** *oštećenja mišićno-koštanoga sustava* (**M00-M99** – *Bolesti mišićno--koštanoga sustava i vezivnoga tkiva*), **4.2.** *oštećenja središnjega živčanog sustava* (**G00-G99** – *Bolesti živčanoga sustava*) i **4.3.** *oštećenja perifernoga živčanog sustava* (**G00-G99** – *Bolesti živčanoga sustava*).

4.3.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno–obrazovnome sustavu

Motorički poremećaji obuhvaćaju skupinu razvojnih i stečenih teškoća koje utječu na pokrete, koordinaciju, ravnotežu, tonus mišića i kontrolu tijela. Podrazumijevaju strukturalna i/ili funkcionalna oštećenja lokomotornoga sustava kao posljedicu povreda, bolesti ili stanja te oštećenja u području središnjega ili perifernoga živčanog sustava. Uključuju odstupanja u razvoju ili funkcioniranju motorike – fine (sitni pokreti prstima, pisanje, manipulacija predmetima) i grube (hodanje, trčanje, održavanje ravnoteže). Navedene teškoće rezultiraju ograničenjima u izvršavanju aktivnosti svakodnevnoga života, kao i u funkcioniranju unutar sustava formalnoga obrazovanja.

Najučestalije motoričke teškoće su: **G80** – *Cerebralna paraliza* – najučestalija posljedica oštećenja središnjega živčanog sustava, **M00-M25** – *Artritis* – upalna bolest koja najčešće zahvaća zglobove, **M46** – *Osteomijelitis* – upala koštanoga tkiva koja je najčešće posljedica infekcije, **G35** – *Multipla skleroza* – autoimuna bolest živčanih vlakana kod koje dolazi do oštećenja mijelinske ovojnice živčanih vlakana i **G71.0** – *Duchenneova distrofija* – najčešći oblik mišićnih distrofija.

Osobe s motoričkim oštećenjima imaju teškoće u kretanju ili im je potpuno onemogućeno samostalno kretanje te zauzimanje ili promjena položaja, pozicioniranje u odnosu na radni stol, materijal i aktivnosti. Mogu imati teškoće u manipuliranju priborom za rad, pisanju i izvođenju svih motoričkih radnji rukama. Brže i jače se umaraju te im je potrebna pomoć u promjeni položaja tijela i češće stanke u radu. Ponekad trebaju i pomoć osobnoga asistenta za obavljanje aktivnosti svakodnevnoga života (oblačenje, hranjenje, higijena) ili pomoćnika u nastavi kao podršku uključivanju u odgojno-obrazovni proces na ravnopravnoj osnovi. Važno je osigurati i pristupačnost samoj zgradi, unutar zgrade te prostorijama u kojima se odvija nastava.

Uz motorička oštećenja mogu biti prisutne i druge teškoće na širem planu psihomotorike, kognicije i govora koje mogu imati izravan utjecaj na organizaciju, oblike i metode rada, prilagodbe odgojno-obrazovnih programa te cjelokupno funkcioniranje učenika unutar odgojno-obrazovnoga sustava.

Teškoće motorike također mogu imati učenici uslijed **prijeloma**, **uganuća** ili **iščašenja** koje je nastalo **neposredno** prije pristupanja ispitu državne mature. Uglavnom se radi o trenutačnome, akutnome stanju koje ipak **može** zahtijevati prilagodbu ispitne tehnologije.

4.3.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Učenici s motoričkim teškoćama/poremećajima mogu imati različite i/ili višestruke poteškoće tijekom polaganja ispita državne mature, ovisno o vrsti i stupnju teškoća te njihovu međusobnom utjecaju.

Neke od njih su:

- teškoće u zauzimanju i održavanju položaja
- teškoće u rukovanju ispitnim materijalima
- teškoće pisanja uključujući i nečitak rukopis te pisanje velikim tiskanim slovima uslijed problema s finom i grubom motorikom i/ili dispraksijom.

Važno je napomenuti da upotreba velikih tiskanih slova **nije dopuštena** u ispitima državne mature iz Hrvatskoga jezika, jezika nacionalnih manjina, stranih jezika i Geografije. Ako učenik ima teškoće u pisanju koje zahtijevaju korištenje velikih tiskanih slova, preporučuje se, prilikom polaganja navedenih ispita, zatražiti polaganje dijela ispita na računalu i/ili podršku osobnoga pomagača za pisanje.

Škola treba osigurati pristupačnost ispitnih prostorija za osobe koje se otežano kreću ili se nalaze u invalidskim kolicima. Učeniku treba, prema potrebi, osigurati i odgovarajući stol i/ili stolac, stalak za pisanje te pomagalo za pisanje ako ga osoba koristi.

Moguća prilagodba ispitne tehnologije za učenike iz ovoga poglavlja obuhvaća grafičku prilagodbu ispita i prilagodbu načina polaganja ispita.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A3**, veličina slova **22**: za učenike kojima veći format papira omogućuje lakše snalaženje u crtovlju (npr. dispraksija, teškoće grafomotorike)

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** kod učenika s blagim motoričkim teškoćama koje usporavaju pisanje te rukovanje ispitnim materijalima, bez senzoričkih teškoća ili zahtjeva za podrškom osobnoga pomagača (lošija motorika ruku, piše čitko, ali nešto sporijim tempom)
- **za 50 %:** kod učenika s motoričkim teškoćama koje otežavaju pisanje te rukovanje ispitnim materijalima, bez senzoričkih teškoća, sa ili bez zahtjeva za podrškom osobnoga pomagača (tremor ruku, potreba za kraćim stankama; prisutna spastičnost, učenik može pisati samostalno do 30 minuta)
- **za 100 %:** kod učenika s motoričkim teškoćama koje znatno otežavaju ili onemogućuju pisanje te rukovanje ispitnim materijalima, s eventualnim senzoričkim teškoćama, sa ili bez zahtjeva za podrškom osobnoga pomagača (tetrapareza, nemogućnost pisanja, govorne teškoće koje usporavaju ili otežavaju diktiranje osobnomu pomagaču); naročito

se odnosi na učenike kod kojih se može očekivati potreba za stankom koja je potrebna da se učenik odmori, promijeni položaj, zamijeni ili ponovno stavi pomagalo, obavi higijenu i sl.

Podrška osobnoga pomagača

Određuje se prema stupnju teškoća i razini samostalnosti učenika te može uključivati sljedeće vrste podrške:

- **za pisanje:** uslijed poteškoća s pisanjem i/ili crtanjem, prema izravnim uputama i bez ikakvoga utjecaja na odgovore piše umjesto učenika te označava odgovore; navedeno uključuje i izravne upute učenika u primjeni pravopisnih pravila; unatoč dodijeljenomu osobnom pomagaču, učenik može i samostalno pisati te osobni pomagač, prema potrebi, nastavlja pisati kada je učenik spriječen zbog boli i/ili umora
- **za kretanje i rukovanje:** pomaže učeniku pri kretanju unutar ispitne prostorije i pozicioniranju u najpovoljniji položaj te mu pruža podršku pri rukovanju ispitnim materijalom, priborom i pomagalima na njegov zahtjev (npr. otvaranju vrećice s ispitnim materijalom, lijepljenju identifikacijskih naljepnica, okretanju stranice ispitnoga materijala, upotrebi pribora potrebnoga za rješavanje zadataka – ravnala ili trokuta te džepnoga računala, prilikom traženja podatka u knjižici formula i sl.).

Polaganje dijela ispita na računalu

Navedenu prilagodbu ispitne tehnologije potrebno je zatražiti ako se učenik koristi posebnim pomagalom za koje je potrebna upotreba računala (npr. prilagođena tipkovnica i/ili miš).

Zasebna prostorija

Ovu je prilagodbu potrebno zatražiti samo ako bi učenika s teškoćom značajno ometalo polaganje ispita u istoj ispitnoj prostoriji s drugim učenicima ili ako bi njegovo ponašanje tijekom polaganja ispita uzrokovano teškoćom (npr. glasovni tik) moglo značajno ometati druge učenike.

Upotreba posebnoga pomagala

Učenik može zatražiti ovu vrstu prilagodbe ako mu je tijekom polaganja ispita nužna upotreba određenoga pomagala, a koje nije predviđeno ispitnim katalogom kao dopušteno za korištenje tijekom polaganja ispita. To su, primjerice, prilagođeni kalkulator, geometrijski pribor, držač olovke, stalak za pisanje i/ili čitanje, pomagalo za listanje i sl. Učeniku po potrebi treba omogućiti i dodatne papire za rješavanje zadataka te prisutnost osobe koja mu pomaže u osobnoj higijeni (odnosno upotrebi toaleta) ako osobni asistent nije osobni pomagač na maturi. Navedena osoba čeka izvan ispitne prostorije kako bi pružila podršku u slučaju potrebe.

4.3.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz liječnika specijalista** (specijalist fizijatar, ortoped) koji treba pružiti informacije relevantne za procjenu potrebne prilagodbe (vrsta i stupanj teškoća, opis funkcionalne motorike, opseg pokreta ruku, mogućnost zadržavanja položaja).

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje** jednoga ili više navedenih **stručnjaka**: edukacijskoga rehabilitatora, fizioterapeuta, radnoga terapeuta, logopeda, psihologa i/ili školskoga liječnika
- **mišljenje stručnoga tima škole** koje sadrži opis prilagodbi i postupaka individualizacije koji su učeniku potrebni, podatke o utvrđenim teškoćama tijekom obrazovnoga procesa uključujući poteškoće s pisanjem, usporenost, bol pri pisanju, nemogućnost rukovanja olovkom, otežano rukovanje ispitnim materijalima (okretanje stranica, korištenje pribora), tjelesni umor ili bol koji se javljaju pri duljoj koncentraciji ili naporu, korištenje asistivne tehnologije i samostalnost u primjeni, eventualne poteškoće u drugim područjima i dr.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **školskoga liječnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.4. TEŠKOĆE/POREMEĆAJI JEZIČNO-GOVORNO-GLASOVNE KOMUNIKACIJE

Prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*, teškoće/poremećaji koji pripadaju ovoj kategoriji navode se u skupini **3.** *oštećenja jezično-govorne glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju*, podskupini **3.1.** *poremećaji jezično-govorne glasovne komunikacije (glas, govor, jezik)*. Odnose se na poremećaje kod kojih je, zbog organskih i funkcionalnih oštećenja, komunikacija govorom otežana ili izostaje. U okviru državne mature ova se kategorija primarno odnosi na učenike unutar podskupine **3.1.2.** *jezične teškoće* koje izravno utječu na pisane uratke i postignuća učenika prilikom polaganja ispita državne mature.

4.4.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno-obrazovnome sustavu

Jezične teškoće odnose se na postojanje ustrajnih teškoća u razumijevanju i/ili upotrebi jezika u govornome ili pisanome obliku. Ove se teškoće nerijetko povezuju s nedostatnim rječničkim znanjem – poznavanjem riječi i njihovim korištenjem, teškoćama razumijevanja i oblikovanja rečenica, posebno npr. korištenja odgovarajućih nastavaka za riječi i slaganja riječi u rečenice uvažavajući gramatička pravila; otežanim razumijevanjem duljih jezičnih sadržaja (npr. priča) ili prepričavanjem istih uz primjenu gramatičkih pravila, kao i uvažavanjem uzročno-posljedičnih odnosa. Navedene vještine potrebne su za opis/izlaganje neke teme ili događaja, odnosno za održavanje razgovora. Problemi koje nazivamo jezičnim teškoćama vidljivi su već u ranoj dobi, puno prije početka školovanja, a trajno mogu biti prisutni kroz školsku dob, kao i kroz adolescenciju i odraslu dob. Jezične teškoće nerijetko „prelaze" u teškoće čitanja i pisanja te mogu značajno utjecati na ishode pisanih zadataka, posebno većih i značajnijih ispita.

U skupinu jezičnih teškoća pripadaju učenici s razvojnim jezičnim poremećajem (u daljnjemu tekstu: RJP), ranije poznatim i kao posebne jezične teškoće i primarni jezični poremećaj. Dugo vremena opisivale su se i terminom razvojne afazije. RJP se odnosi na stanje/dijagnozu čija su obilježja vidljiva u teškoćama govorenja i/ili razumijevanja jezika. Obilježja su prisutna već u ranome djetinjstvu, a neke od značajki su: kašnjenje u izgovaranju prvih riječi i jednostavnih rečenica, problemi s razumijevanjem jednostavnih uputa ili pitanja, problemi oblikovanja (slaganja) rečenica zbog nepravilnoga korištenja gramatičkih oblika ili neodgovarajućega povezivanja riječi u logičan iskaz, manjkav rječnik i druga obilježja. Otežano usvajanje jezika može uvjetovati i nesigurnost u komunikaciji, što može negativno utjecati na samopouzdanje osobe i socijalnu interakciju. RJP je cjeloživotno stanje čije se manifestacije s dobi mijenjaju ovisno o verbalnoj zahtjevnosti kojoj je osoba s RJP-om izložena u osobnome i profesionalnome životu.

Ovaj poremećaj u ranoj dobi često ostaje neprepoznat jer mnogi roditelji smatraju da će dijete „prerasti" svoje jezične poteškoće, no to se ne događa, već je potrebna što ranija intervencija. Nije rijetkost da se poremećaj primijeti tek u školskoj dobi, posebno zbog zahtjeva usmjerenih na pisani jezik. Djeca s RJP-om iskazuju značajne probleme u čitanju

i pisanju te nerijetko dobivaju dijagnozu disleksije. Postoji bliska povezanost između RJP-a i disleksije te mnoga djeca s RJP-om zadovoljavaju kriterije za disleksiju. Neka djeca ne ovladaju tehnikom čitanja pa ne mogu dostići ni dostatnu razinu razumijevanja pročitanoga. Problemi u funkcioniranju osoba s RJP-om tijekom školovanja uglavnom se povezuju s problemima razumijevanja sadržaja i njihova usvajanja, a nerijetko i razumijevanja samih pitanja. Njihove teškoće vidljive su pri iskazivanju znanja, bilo usmenoga ili pisanoga zbog teškoća oblikovanja odgovora.

4.4.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Kako je jezično razumijevanje osnova za odgovaranje na pitanja prilikom polaganja ispita državne mature, učenici s dijagnozom RJP, naročito receptivnoga tipa, unatoč nadomjesnim strategijama i nerijetko dugoj terapiji, i dalje mogu imati teškoće u razumijevanju. Neki će učenici s navedenom dijagnozom relativno dobro razumjeti, ali će imati značajne teškoće u iskazivanju odgovora te će im u ovim dijelovima polaganja ispita državne mature trebati prilagodbe ispitne tehnologije.

Učenici s navedenim teškoćama/dijagnozama mogu tijekom polaganja ispita državne mature zatražiti prilagodbe u vidu grafičke prilagodbe ispita i prilagodbe načina polaganja ispita.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A4**, veličina slova **14**, **podebljane ključne riječi**

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** kod blažega oblika teškoće uslijed čega učenik izražava svoje misli uz manji dodatni napor te je navedeno vrijeme dovoljno kako bi iskazao svoje znanje
- **za 50 %:** kod umjerenoga oblika teškoće kada je prisutan određeni napor u razumijevanju sadržaja, planiranju i strukturiranju odgovora te je potrebno nešto više vremena kako bi učenik iskazao svoje znanje
- **za 100 %:** kod težih oblika poremećaja kada su kod učenika prisutne značajne teškoće u razumijevanju sadržaja i/ili iskazivanju odgovora; u navedenim slučajevima jezične teškoće mogu biti podloga za teškoće čitanja i pisanja (pa nerijetko postoji i dijagnoza disleksije) te može biti potreban i osobni pomagač za čitanje (dekodiranje); navedena kombinacija prilagodbi ispitne tehnologije osigurat će mogućnosti za razumijevanje pitanja i iskazivanje znanja kroz odgovore

Podrška osobnoga pomagača

- **za čitanje:** učeniku čita upute, ispitne zadatke i popratni ispitni materijal na njegov zahtjev; može zatražiti učenik koji zbog RJP-a ima problema i s tehnikom čitanja i/ ili razumijevanjem pročitanoga uslijed teškoća dekodiranja; ovi podatci trebaju biti vidljivi iz logopedske procjene o jezičnome statusu učenika kao i o vještinama čitanja i pisanja;

kao dopuna logopedskomu nalazu mogu poslužiti i podatci nastavnika o prilagodbama tijekom školovanja, kao i informacije o duljini pohađanja logopedske terapije, napretku tijekom terapije i drugi važni podatci

- **za pisanje**: kod učenika koji zbog izrazitih problema u jezičnoj ekspresiji imaju značajne teškoće u oblikovanju pisanih odgovora te komponiranju opsežnijih odgovora ili esejskih odgovora; takvi su problemi nerijetko tijekom školovanja vidljivi u oblikovanju sročnoga teksta, odnosno sadržaja, neslaganju rečenica u rodu, broju, padežu i drugim oblicima teškoća; kod takvih teškoća učenik može tražiti podršku osobnoga pomagača koji bilježi misli učenika i time osigurava dostatne mogućnosti i vrijeme za provjeru sadržaja te oblikovanje konačnoga cjelovitog zapisa; navedene teškoće trebaju biti potkrijepljene logopedskim nalazom; pritom je uloga ovoga tipa osobnoga pomagača isključivo zapis prema diktatu učenika uz naglasak da učenik neophodno mora jasno artikulirati sve oblike zapisa (oblike riječi, rečenice, točka, upitnik i sl.), kao i pravopisne odrednice (veliko slovo, zarez i sl.)

Polaganje dijela ispita na računalu

Ovu je prilagodbu moguće zatražiti ako kod učenika postoje izraziti problemi u pisanju kao modalitetu iskazivanja misli i poruka, odnosno pisanje na računalu može olakšati slaganje riječi u rečenice ili komponiranje teksta, pri čemu je lakše mijenjati oblik zapisa i imati iskaz predočen na ekranu te potom oblikovati konačni sadržaj.

Izuzeće ispitne cjeline *Slušanje*

U **iznimnim** slučajevima kada su teškoće fonološke obrade takve da učenik, prema rezultatima stručne procjene i testiranja, ima izrazite probleme fonološkoga radnog pamćenja (npr. učenik izrazito teško prepoznaje granice riječi ili generira značenje zvučno predstavljenih jezičnih sadržaja), moguće je zatražiti oslobađanje polaganja ispitne cjeline *Slušanje* za strani jezik.

Ponavljanje zvučnoga zapisa

U većini su slučajeva problemi fonološke obrade takvi da otežavaju usvajanje stranoga jezika, no ponavljanjem sadržaja moguće je savladati zadatke pa je kod takvih okolnosti moguće zatražiti prilagodbu u obliku ponavljanja zvučnoga zapisa u ispitnoj cjelini *Slušanje* za strani jezik.

Zasebna prostorija

Navedena prilagodba potrebna je primarno prilikom polaganja ispita stranoga jezika koji uključuje ispitnu cjelinu *Slušanje* za učenike kojima je uslijed narušene obrade u fonološkoj sastavnici jezika, odnosno jezičnih sadržaja, otežana obrada zvučnih podražaja.

4.4.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz/mišljenje logopeda** kojim se potvrđuje postojanje navedenih problema (i/ili dijagnoze) tijekom školovanja.

Ako učenik traži **izuzeće** polaganja dijela ispita, **obvezno** je dostaviti i **mišljenje nastavnika stranoga jezika** koji učeniku predaje u tekućoj školskoj godini.

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje psihologa**
- **mišljenje stručnoga tima škole** u kojemu se navodi funkcioniranje učenika te postupci individualizacije koji su korišteni prilikom usvajanja odgojno-obrazovnih sadržaja s ciljem pružanja potpunih informacija o mogućnostima i potrebama učenika.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.5. SPECIFIČNE TEŠKOĆE U UČENJU (DISLEKSIJA, DISGRAFIJA, DISKALKULIJA, DISPRAKSIJA, MJEŠOVITE I OSTALE TEŠKOĆE U UČENJU)

U sustavu zdravstva disleksija, disgrafija i diskalkulija definiraju se prema *Međunarodnoj klasifikaciji bolesti* (MKB-10). U ovoj su klasifikaciji navedeni sljedeći poremećaji:

- **F81** – *Specifični razvojni poremećaji školskih vještina*
  - **F81.0** – *Specifični poremećaj čitanja*
  - **F81.1** – *Specifični poremećaj sricanja*
  - **F81.2** – *Specifični poremećaj u vještini računanja*
  - **F81.3** – *Mješoviti poremećaj školskih vještina*
  - **F81.8** – *Ostali razvojni poremećaji vještina učenja i studiranja*
  - **F81.9** – *Poremećaji razvoja vještina učenja i studiranja, nespecificirani*.

Orijentacijska lista vrsta teškoća navodi skupinu **3.** *oštećenja jezično-govorne glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju* koja uključuje podskupine **3.2.** *specifične teškoće u učenju* koje označavaju smetnje u području: čitanja (disleksija, aleksija), pisanja (disgrafija, agrafija) i računanja (diskalkulija, akalkulija), specifični poremećaj razvoja motoričkih funkcija (dispraksija), mješovite teškoće u učenju i ostale teškoće u učenju.

4.5.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno-obrazovnome sustavu

Termin specifičnih teškoća u učenju, koji se koristi u *Priručniku*, danas se uglavnom nastoji zamijeniti terminom specifičnih poremećaja učenja i podrazumijeva tri poremećaja – disleksiju, disgrafiju i diskalkuliju. Aleksija, agrafija i akalkulija ne pripadaju razvojnim poremećajima. Ovi su poremećaji stečeni, povezuju se s mozgovnim oštećenjima (npr. mogu nastati kao posljedica moždanoga udara) i odnose se na gubitak već stečenih vještina čitanja, pisanja, odnosno matematičkih vještina.

Tijekom osnovnoškolskoga i srednjoškolskoga obrazovanja, prema *Pravilniku o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju*, učenici s disleksijom, disgrafijom i diskalkulijom uglavnom se školuju prema redovitome programu uz individualizirane postupke. Premda učenici sa specifičnim poremećajem učenja glavna obilježja svojih problema iskazuju upravo tijekom obrazovanja i unutar obrazovnoga sustava, dijagnoza se u pravilu postavlja u zdravstvenome sustavu (u bolnicama, poliklinikama, primarnoj zdravstvenoj zaštiti), ali i u privatnim logopedskim kabinetima. Logopedi se pri donošenju dijagnoze oslanjaju ne samo na *Međunarodnu klasifikaciju bolesti* (MKB-10), već i na drugi veliki klasifikator – *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje* (Američka psihijatrijska udruga, 2015) zbog vrlo opsežnoga opisa obilježja poremećaja čitanja, pisanja i računanja (matematike).

DISLEKSIJA

Disleksija je skup **teškoća** u obradi koje utječu na usvajanje **čitanja** i pisanja. Kod disleksije postoje nedostatnosti u nekim ili svim aspektima pismenosti u odnosu na dob. Disleksija se u svim jezicima očituje teškoćama u tečnomu čitanju i pravopisu. Ovakve teškoće trajno su prisutne tijekom života i mogu biti različite težine. Disleksija može utjecati na usvajanje drugih vještina poput, npr. matematike ili učenja stranoga jezika. Najčešći kognitivni nedostatak kod disleksije su teškoće u jeziku, odnosno suštinski u fonološkome aspektu jezika – fonološkoj obradi (fonološkoj svjesnosti, brzini fonološke obrade ili fonološkome pamćenju). Manji broj osoba s disleksijom nema fonološke teškoće, a nedostatnosti u fonološkoj obradi ne mogu u potpunosti objasniti sve slučajeve disleksije. Disleksija se često javlja s jednom ili više drugih razvojnih teškoća uključujući razvojne jezične poremećaje, diskalkuliju, ADHD i razvojne poremećaje koordinacije.

Uz navedena obilježja treba istaknuti da logopedi u stručnome radu prepoznaju disleksiju u srednjoškolskoj/odrasloj dobi kroz probleme u čitanju vidljive:

- u manjkavome dekodiranju (neostvarivanju automatizirane veze grafem – fonem, odnosno slovo – glas)
- u teškoćama prepoznavanja riječi i otežanome čitanju teksta
- u prisutnosti ispuštanja, dodavanja i zamjene fonema/glasova, odnosno grafema/slova (u hrvatskom su najprepoznatljivije zamjene p – b – d; m – n, ali i š – s, ž – z) pa učenik može pročitati, npr. *dabar* kao *dobar* ili *nazalno* kao *nalazno*, *praviti* kao *prati* i sl.
- u ispuštanju cijelih riječi ili rečenica
- u preskakanju redova
- u nerazumijevanju pročitanoga
- u produljenome vremenu čitanja kao najčešćemu obilježju teškoće.

Navedena obilježja disleksije vidljiva su i u pisanju. Nerijetko se javljaju i problemi s rukopisom (nečitljiv ili ponekad izrazito neuredan rukopis) ili komponiranjem teksta – slaganjem rečenica koje su razumljive i koje imaju jasan slijed i povezanost. Osim problema čitanja i pisanja kod odraslih osoba s disleksijom mogu biti vidljive i druge teškoće, kao npr. nedostatno rječničko znanje, otežano rješavanje matematičkih zadataka, problemi prizivanja činjenica i nedostatno radno pamćenje, teškoće orijentiranja i snalaženja na karti, organizacijski problemi i problemi vremenskoga planiranja te druge teškoće.

U školskome radu prisutna je sporost u izvršavanju različitih zadataka koji se temelje na čitanju i zato je jedna od najčešćih prilagodbi koja se provodi tijekom školovanja produljeno vrijeme za izvršavanje različitih zadataka, komunikacija usmjerena na različite vizualne prikaze i pojašnjenja uz primjere iz svakodnevnoga života te pretežno usmenim umjesto pisanim putem. Nastavnici mogu prilagoditi pisani materijal, pri čemu je najučinkovitije primjenjivati pravila jednostavnoga jezika (za ovakve prilagodbe nastavnici se trebaju dodatno educirati). Prilikom provjera znanja, posebno rješavanja različitih zadataka koji uključuju ocjenjivanje, potrebno je uvažavati navedene teškoće i stvarati prilike za iskazivanje jakih

strana. Provjere trebaju biti usmjerene usmenomu odgovaranju umjesto pisanih oblika kad god je to moguće, uključivati produljeno vrijeme za samo prizivanje odgovora i odgovaranje, a pisani materijali trebaju se oblikovati u nekome od fontova koji su lakše čitljivi za osobe s disleksijom (*Calibri*, *Verdana*, skupina fontova *Omoguru*), veličine 14 i uz 1,5 ili čak dvostruki prored. Označene ključne riječi mogu pomoći boljemu snalaženju u pisanome materijalu. Zbog problema s pisanjem u nastavnome procesu nije rijetkost da učenici odgovaraju koristeći se velikim tiskanim slovima (ako je takav oblik čitljiv), pri čemu, kad je predmet ispitivanja pravopis, svi oblici moraju biti jasno naznačeni (npr. veliko početno slovo može se označavati podvlačenjem, bojanjem i slično). Upotreba velikih tiskanih slova **nije dopuštena** u ispitima državne mature iz Hrvatskoga jezika, jezika nacionalnih manjina, stranih jezika i Geografije. Kod značajnih problema rukopisne izvedbe učenicima se u nastavi može dopustiti korištenje računala. Vrlo je važno tijekom obrazovanja pratiti i bilježiti sve prilagodbe koje se provode kako bi se te informacije uvrstile uz podatke logopedske procjene, a što je potrebno za donošenje odluke o stvarnim i razumnim prilagodbama za učenika pri pisanju ispita državne mature.

DISGRAFIJA

Disleksija je poremećaj koji podrazumijeva probleme s čitanjem i pisanjem, a disgrafija se odnosi na **poremećaj pisanja**, pri čemu čitanje može biti uredno. Disgrafija pripada specifičnomu poremećaju učenja i uvjetovana je, kao i disleksija, drugačijim načinom mozgovnoga funkcioniranja. Kao samostalna dijagnoza, prema odrednicama niza istraživanja te prema klasifikatoru MKB-10, podrazumijeva obilježja kao što su problemi na razini bilježenja grafema (slova), riječi i rečenica (ispuštanja, dodavanja, zamjene grafema, dijelova riječi ili rečenica), a kod nekih osoba mogu biti prisutne teškoće oblikovanja misli u pisanoj formi jezika vidljive kroz nerazumljive ili teško razumljive rečenice te nedostatno povezan ili nepovezan i/ili necjelovit tekst. Kod nekih osoba s disgrafijom rukopisna je izvedba takva da nije moguće pisanim putem prenijeti poruku – govorimo o nečitljivome ili izrazito teško čitljivome rukopisu, a što također predstavlja razlog za prilagodbu tijekom školovanja te polaganja važnih ispita i zadataka.

Kako je pisanje složeni proces koji uključuje mnoge vještine, posebno finomotoričke vještine, ali i prostornu percepciju (sposobnost percipiranja prostora, naročito papira i crtovlja), radno pamćenje (sposobnost zadržavanja i baratanja informacijama u mozgu), ortografsko kodiranje (sposobnost oblikovanja, pohranjivanja i prisjećanja slova, brojeva i simbola), obradu jezika, konceptualizaciju i organizaciju, poštivanje slijeda, odnosno sekvencioniranje i dr., svako odstupanje u bilo kojoj vještini može dovesti do otežanoga svladavanja odgojno-obrazovnih sadržaja. Budući da se pisanjem često provjeravaju znanja tijekom školovanja, nedostatak u vještini pisanja može biti razlogom značajnih problema pri iskazivanju znanja. Teškoće s pisanjem nije jednostavno dijagnosticirati upravo zbog složenosti ove vještine i niza procesa uključenih u nju. Tijekom školovanja učenicima s disgrafijom potrebno je pružati podršku u školskome radu i ona nerijetko uključuje mogućnosti zapisivanja velikim tiskanim slovima, korištenje računala i tableta za bilježenje, mogućnost fotografiranja plana ploče ili prezentacija te snimanje umjesto bilježenja.

DISKALKULIJA

Diskalkulija je alternativni naziv za specifični **poremećaj** u vještini **računanja** (prema MKB 10). Pripada skupini poremećaja neurorazličitosti jer kod diskalkulije mozak obrađuje brojevne/količinske, odnosno matematičke informacije na drugačiji način. Svi problemi s matematikom nisu diskalkulija. Ovaj specifični poremećaj učenja pokazuje značajke već u početcima školovanja i vidljiv je kroz teškoće u ovladavanju značenjem broja, brojevnim činjenicama ili osnovnim računskim operacijama. Navedeno se može očitovati tako da učenici otežano razumiju količine i pridružene brojeve, veličine brojeva i odnose, broje na prste kod jednostavnih zadataka zbrajanja i oduzimanja umjesto da prizovu matematičke činjenice, „gube" se tijekom računanja, imaju značajnih problema u ovladavanju tablicom množenja te mogu imati teškoće u rješavanju geometrijskih zadataka i niz drugih obilježja. Neki učenici s diskalkulijom imaju problema s matematičkim zaključivanjem – primjenom matematičkih pojmova, činjenica ili postupaka pri rješavanju kvantitativnih problema. Prema MKB-10 klasifikatoru, diskalkulija se odnosi na probleme savladanosti osnovnih vještina zbrajanja, oduzimanja, množenja i dijeljenja više nego na apstraktnije matematičke vještine u algebri, trigonometriji i geometriji. Naime, premda kod diskalkulije teškoće u matematici perzistiraju do odrasle dobi, vrlo je važno imati dokumentirane teškoće i prisutnost problema od rane školske dobi kako bi se postavila dijagnoza.

Prema DSM-5 klasifikatoru, koji daje dobar pregled obilježja poremećaja, karakteristike poremećaja mogu se promatrati na četirima razinama: (1.) pojam broja, (2.) pamćenje aritmetičkih činjenica, (3.) točno ili tečno računanje i (4.) točno matematičko zaključivanje. Dijagnozu diskalkulije postavlja logoped promatrajući matematičko znanje, matematičko mišljenje i matematički jezik. U procjeni pomažu obilježja vezana uz brojanje, procjenjivanje količina, uspoređivanje, mjerenje, pamćenje i rješavanje matematičkih problema. Također, važno je ustanoviti i vještine primijenjene matematike – određivanje vremena, baratanje novcem, čitanje karata i praćenje uputa. Tijekom školovanja učenici s dijagnosticiranom diskalkulijom mogu imati prilagodbe koje uključuju korištenje prstiju i drugih pomagala u jednostavnome računanju, korištenje kalkulatora, dodatne papire, zadatke podijeljene u manje cjeline, podsjetnike, formule i druge načine koji im olakšavaju razumijevanje i rješavanje matematičkih zadataka. Najčešća je prilagodba produljeno vrijeme rješavanja zadataka i dijeljenje zadataka u manje korake, tj. cjeline. Neki učenici s diskalkulijom imaju teškoća u čitanju i zapisivanju matematičkih simbola (dekodiranje i kodiranje; pridruživanje simbola značenjima ili značenja simbolima – npr. zapis zbrajanja ili kvadriranja i slično) ili pogrešno bilježe simbole (npr. „zrcaljenje" – 9 umjesto 6, 12 – 21 i slične zamjene) te im je potrebno omogućiti čitanje ili zapisivanje matematičkoga zadatka prema njihovu diktatu kako bi na temelju oblikovanoga zapisa mogli upotrijebiti matematičko mišljenje i zaključivanje za rješavanje zadataka. Ovakvi postupci zahtijevaju u procesu primjene redovitoga programa uz individualizirane postupke značajan angažman nastavnika kako bi učenik imao dobre mogućnosti iskazivanja znanja.

DISPRAKSIJA

Prema podatcima klasifikatora MKB-10, koristi se termin ***specifični poremećaj razvoja motoričkih funkcija*** (**F82**). Dispraksija podrazumijeva neurološki poremećaj koordinacije i voljne izvedbe pokreta, odnosno nezrele obrasce organiziranja i izvedbe pokreta. Aktivnosti koje se provode u svakodnevnome životu temelje se na: (1.) ideji o tome što želimo raditi, (2.) planiranju aktivnosti, odnosno planu kako ćemo to učiniti (koji ćemo dio tijela pokrenuti i na koji način) i (3.) izvedbi, tj. provođenju planiranoga ili provođenju zamišljene ideje. Ako postoji odstupanje u bilo kojemu od dijelova ovoga procesa, nastat će teškoće u voljnome i/ili koordiniranome izvođenju radnji. Dispraksija može utjecati na motoričko planiranje i koordinaciju pokreta i to na razini grube i fine motorike. Kod problema praksije (voljnoga izvođenja) na razini fine motorike, odnosno pokreta ruku, prstiju i šake posebno su narušene aktivnosti pisanja i crtanja, ali nerijetko i druge finomotoričke aktivnosti poput odijevanja ili drugih aktivnosti samozbrinjavanja. Testiranje s ciljem utvrđivanja dispraksije provodi se kao dio stručne procjene, ovisno o tome u kojemu se funkcionalnome sustavu uočavaju teškoće te se kroz procjenu mogu prepoznati i tipovi dispraksije. Nije rijetkost da se dispraksija javlja uz neke druge teškoće, kao npr. uz disleksiju i ADHD, a granice disgrafije i dispraksije nije lako uočiti ni u procesu diferencijalne dijagnostike. Budući da postoje zajednički simptomi, dijagnostika može biti otežana. Dispraksija ne nestaje, ali većina odraslih osoba s dispraksijom s vremenom ovlada nadomjesnim strategijama i uspješno svladava zahtjeve školovanja, odnosno radne zahtjeve.

4.5.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Učenici s teškoćama unutar ovoga poglavlja, prema obilježjima funkcioniranja vidljivima iz logopedske procjene te obilježjima prilagodbi koje su imali tijekom školovanja, mogu tijekom polaganja ispita državne mature zatražiti navedene prilagodbe.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A4**, veličina slova **14**, **podebljane ključne riječi**

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** kod blažih oblika specifičnih teškoća učenja, kada učenik čita i piše generalno točno, ali sporije od vršnjaka te kada teškoće nisu izražene na svim područjima, kod učenika kod kojega su prisutne teškoće vezane uz pisanje, pri čemu su problemi vidljivi, npr. u preciznosti pokreta i održavanju retka, a što se može odraziti na zaokruživanje odgovora, kada učenik razumije sadržaj, ali mu je potrebno dodatno vrijeme za dekodiranje pisanoga teksta i/ili formuliranje pisanoga odgovora te kada poteškoće čitanja ne utječu značajno na uspješnost učenika u radu niti otežavaju izvršavanje zadataka unutar zadanih vremenskih okvira

- **za 50 %:** primjenjuje se kod učenika sa specifičnim teškoćama učenja koje utječu na brzinu čitanja, pisanja i/ili računanja, najčešći je oblik prilagodbe u zadatcima koji zahtijevaju pisanje (npr. esej i/ili sažetak) te u ispitima koji zahtijevaju računanje, čime se osigurava dostatno vremensko trajanje ispita za dulje rješavanje, više zapisivanja te mogućnosti provjere napisanoga
- **za 100 %:** povezuje se s težim i teškim oblicima teškoća sa značajnim i utjecajnim problemima vidljivima u nesavladanoj tehnici čitanja, razumijevanju pročitanoga, značajnim teškoćama rukopisa i/ili komponiranja teksta; nerijetko je potrebno učeniku koji treba i pomagača za čitanje (dekodiranje) i/ili pisanje (ako učenik nije dostatno savladao tipkovnicu); u takvim će slučajevima kombinacija više vrsta prilagodbi ispitne tehnologije osigurati učeniku s izrazito teškim oblikom teškoće mogućnost stjecanja uvida u sadržaj pitanja i stvaranje mogućnosti za iskazivanje znanja kroz odgovore; odnosi se i na učenika kod kojega su prisutne značajne i utjecajne teškoće u rješavanju matematičkih zadataka, pri čemu zbog manje učinkovitih strategija kojima se koristi treba značajno produljeno vrijeme za rješavanje matematičkih problema i dulje vrijeme za provjeru pa ukupni utrošak vremena bitno nadilazi optimalno vrijeme za rješavanje

Podrška osobnoga pomagača

- **za čitanje:** učeniku čita upute, ispitne zadatke i popratni ispitni materijal na njegov zahtjev; može zatražiti učenik koji ima izrazite probleme s tehnikom čitanja ili razumijevanjem pročitanoga zbog teškoća dekodiranja; ovi su podatci vidljivi iz logopedske procjene, ne samo čitanja i pisanja, već i jezičnoga statusa učenika; kao dopuna logopedskomu nalazu mogu poslužiti i podatci nastavnika o prilagodbama tijekom školovanja, naročito podatci o svladavanju lektirnih sadržaja, kao i drugi podatci (npr. duljina pohađanja logopedske terapije, napredak tijekom terapije ili školovanja i slično); ova vrsta podrške može se tražiti zbog činjenice da su neka od obilježja teškoće vidljiva kroz probleme točnoga čitanja ili zapisivanja matematičkih simbola, npr. javljaju se greške zamjene 6 – 9 ili 35 – 53; zapisivanje operacije zbrajanja kao minus i sl.; uz to, nije rijetkost da diskalkulija postoji istovremeno s dijagnozom disleksije te zbog problema koji su u pozadini obaju poremećaja postoji potreba za osobnim pomagačem za čitanje na ispitu iz Matematike
- **za pisanje:** kod učenika čiji je rukopis nečitljiv (što treba biti vidljivo iz logopedskoga nalaza te priložene preslike pisanoga uratka), kao i kod onih učenika koji imaju problema s komponiranjem, što je vidljivo iz mijenjanja sadržaja napisanoga, čestih ispravljanja i križanja napisanoga te ubacivanja podataka u tekst koji se bilježi; učenik s teškoćama iz ovoga poglavlja može imati teškoće vizualno-prostorne obrade te otežano održava redak ili otežano može, npr. zaokružiti podatak (odgovor) tako da nije lako prepoznati stvarni zaokruženi odgovor; kod takvih problema koji mogu biti uvjetovani i motoričkom nepreciznošću u planiranju ili izvedbi učenik može tražiti ovu vrstu osobnoga pomagača koji bilježi njegove odgovore, a što mora biti potkrijepljeno logopedskim nalazom; osobni pomagač za pisanje u slučajevima disgrafije može biti zatražen ako učenik nije ovladao tipkovnicom ili nije automatizirao korištenje tipkovnice i računala za pisanje; kod učenika s diskalkulijom pomaže u pisanju ako postoji teškoća prilikom

zapisivanja točnih simbola („kodova" za pojedini matematički simbol ili operaciju), kao i u slučajevima kada je zapisivanje matematičkih simbola narušeno do mjere nečitljivosti; ovakav obrazac teškoća nerijetko se povezuje i s dijagnosticiranom disgrafijom, a istovremeno postojanje ovakvih teškoća nije rijetko; uloga osobnoga pomagača u zapisivanju izuzetno je važna i zahtjevna te se odvija isključivo prema uputama učenika bez utjecaja na matematički proces, matematičko mišljenje i rješavanje

Polaganje dijela ispita na računalu

Ovu prilagodbu ispitne tehnologije moguće je zatražiti kod učenika kojima je dijagnosticirana disgrafija, odnosno disleksija s nizom obilježja odstupanja u pisanju; kad postoje problemi rukopisne izvedbe na način da je rukopis nečitljiv ili je bilježenje podložno ispravljanju, zamjenama i ubacivanjima u mjeri u kojoj nije moguće pratiti tekst.

Izuzeće ispitne cjeline *Slušanje*

U **iznimnim** slučajevima, kada je kod učenika prisutna disleksija s izrazitim teškoćama fonološke obrade (npr. manjkavost u brzome fonološkom imenovanju ili prizivanju fonoloških informacija iz radnoga pamćenja, kao i nedostatan kapacitet fonološkoga radnog pamćenja), učenik će vrlo teško usvajati strani jezik ne samo na temelju tiskanih sadržaja, već posebno i sadržaja koje sluša. Kod takvih, ipak **rijetkih** slučajeva, moguće je zatražiti oslobađanje polaganja ispitne cjeline *Slušanje* za strani jezik.

Ponavljanje zvučnoga zapisa

U većini slučajeva problemi fonološke obrade su takvi da otežavaju usvajanje stranoga jezika, no ponavljanjem sadržaja moguće je savladati zadatke pa je kod takvih okolnosti moguće zatražiti prilagodbu u obliku ponavljanja zvučnoga zapisa u ispitnoj cjelini *Slušanje* za strani jezik.

Zasebna prostorija

Kod nekih učenika prisutne su teškoće razlikovanja glasovnih podražaja, zbog čega im je potrebna posve tiha okolina bez dodatnih šumova kako bi mogli obraditi jezično-govorne podražaje.

4.5.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz/mišljenje logopeda** kojim se potvrđuje postojanje navedenih problema (i/ili dijagnoze) tijekom školovanja.

Ako učenik traži **izuzeće** polaganja dijela ispita, **obvezno** je dostaviti i **mišljenje nastavnika stranoga jezika** koji učeniku predaje u tekućoj školskoj godini.

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje psihologa**
- **mišljenje stručnoga tima škole** u kojemu se navodi funkcioniranje učenika te postupci individualizacije koji su korišteni prilikom usvajanja odgojno-obrazovnih sadržaja s ciljem pružanja potpunih informacija o mogućnostima i potrebama učenika.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.6. DEFICIT PAŽNJE (ADD) / HIPERAKTIVNI POREMEĆAJ (ADHD)

Deficit pažnje (*Attention Deficit Disorder* – ADD) i hiperaktivnosti (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder* – ADHD) neurobiološki je poremećaj koji utječe na sposobnost pojedinca da usmjeri, održi i regulira pažnju te kontrolira impulse i razinu aktivnosti. Prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*, deficit aktivnosti i pažnje svrstava se u skupinu **6.**, podskupinu **6.6.**

Sukladno *Međunarodnoj klasifikaciji bolesti* (MKB-10), isti poremećaj nosi oznaku **F90** – *Hiperkinetički poremećaji*. Podvrste uključuju **F90.0** – *Poremećaj aktivnosti i pažnje* koji je sukladan ADHD-u te **F90.1** – *Hiperkinetički poremećaj ponašanja* koji uključuje simptome ADHD-a i probleme u ponašanju. Glavne karakteristike navedenih poremećaja uključuju: poteškoće s održavanjem pažnje**,** pretjeranu motoričku aktivnost (hiperaktivnost) te impulzivnost.

4.6.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno–obrazovnome sustavu

U školskome okruženju učenici s deficitom pažnje / hiperaktivnim poremećajem često se suočavaju s akademskim teškoćama. Prisutne su teškoće u organizaciji školskih obveza, praćenju nastavnoga procesa, usmjeravanju i održavanju pažnje tijekom zahtjevnijih ili duljih zadataka te u izvršavanju uputa koje uključuju više koraka. Tijekom polaganja ispita mogu se pojaviti problemi s koncentracijom i lako otklonjiva pažnja, površno čitanje zadataka, preskakanje pitanja, teškoće u vremenskoj procjeni i dr. Navedene teškoće naglašene su u okruženju koje uključuje vanjske podražaje (buka, svjetlo, pokreti drugih učenika i sl.) te u aktivnostima duljega trajanja. U ponašanju se mogu očitovati psihomotorni nemir, pretjerana tjelesna aktivnost, često mijenjanje položaja tijela, ustajanje u situacijama kada se očekuje mirno sjedenje i sl. Moguće su i verbalne manifestacije poput obilnoga verbaliziranja, iznošenja odgovora prije završetka pitanja, teškoća s čekanjem svojega reda te prekidanja ili ometanja drugih. Osim teškoća u obrazovnome području, kod učenika s poremećajem pažnje i hiperaktivnosti mogu biti prisutni i emocionalni problemi te teškoće u socijalnoj interakciji. Prisutne su teškoće u emocionalnoj regulaciji, nizak prag frustracije i razina samopouzdanja te osjećaj unutarnjega nemira, tjeskobe ili depresivnosti. Socijalne teškoće očituju se u otežanome stvaranju prijateljstava, isključenosti iz vršnjačke grupe, zaboravljanju dogovorenih aktivnosti i obveza i sl. Unatoč različitim ograničenjima, učenici s ADHD-om često pokazuju visoku kreativnost, energiju i sposobnost pronalaženja rješenja kada rade u poticajnome okruženju.

4.6.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Učenici s deficitom pažnje i hiperaktivnosti čine heterogenu skupinu s izraženim potrebama u području pažnje, samoregulacije i ponašanja. Njihovo uspješno obrazovanje zahtijeva prepoznavanje teškoća, individualizirani pristup te prilagodbe nastavnih i ispitnih postupaka uključujući i polaganje ispita državne mature.

Moguće prilagodbe ispitne tehnologije odnose se na grafičku prilagodbu ispita i prilagodbe načina polaganja ispita.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A4**, veličina slova **14**, **podebljane ključne riječi**: kod učenika kod kojih su prisutne veće teškoće u održavanju pažnje

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** prisutne su blaže teškoće pažnje i povremene distrakcije tijekom rada, koncentraciju je moguće uspješno održati, ali je potrebno više vremena za organizaciju i provjeru odgovora, prisutne su povremene teškoće u koncentraciji koje ne utječu značajno na brzinu rada
- **za 50 %:** prisutne su umjerene teškoće održavanja pažnje i impulzivnost te poteškoće u samoregulaciji, organizaciji i održavanju ritma rada, pažnja je lako otklonjiva, rad je češće prekidan te je potrebno ponovno čitanje zadataka
- **za 100 %:** prisutne su veće teškoće pažnje i/ili utjecajne poteškoće koje značajno utječu na koncentraciju i tempo rada, potrebne su česte pauze zbog teškoća u održavanju pažnje, napredak u radu značajno je usporen, češće je prisutna potreba za samoregulacijom i smirivanjem impulzivnosti; navedeni oblik prilagodbe moguće je zatražiti kod učenika koji su imali podršku pomoćnika u nastavi najmanje tijekom zadnje godine srednjoškolskoga obrazovanja

Podrška osobnoga pomagača

Primarno uključuje podršku osobnoga pomagača za **poticanje, usmjeravanje i umirivanje** koji usmjerava pažnju učenika na ispitne zadatke, potiče ga na rješavanje te umiruje u slučaju uznemirenosti i/ili psihomotoričkoga nemira. Ovisno o individualnim potrebama učenika, zadaće ovoga tipa osobnoga pomagača mogu uključivati: pružanje kratkih verbalnih poticaja s ciljem usmjeravanja pažnje i smanjenja osjećaja preopterećenosti, podjelu ispita na manje dijelove i praćenje vremena za svaki dio, uz podsjetnik na preostalo vrijeme, usmjeravanje pažnje učenika kod vidljivoga gubitka koncentracije i poticanje usmjerenosti na zadatke, pružanje pravovremene obavijesti o promjenama ili potrebi za promjenom aktivnosti, umirivanje uslijed impulzivnih reakcija i poticanje na samoregulaciju. Kod težih oblika poremećaja poželjno je da prilikom polaganja ispita državne mature osobni pomagač bude učenikov pomoćnik u nastavi.

Zasebna prostorija

Osigurava učeniku kontrolirane uvjete rada s ograničenim brojem vanjskih podražaja, što doprinosi smanjenju ometajućih čimbenika i omogućuje učinkovitije održavanje pažnje prilikom rada. Učenicima koji imaju poteškoće s održavanjem pažnje te su lako ometeni vanjskim podražajima (pokretima i zvukovima u učionici), pisanje ispita u zasebnoj prostoriji omogućuje smanjenje ometajućih čimbenika i bolju usredotočenost na zadatke. Kad su prisutni izraženiji simptomi impulzivnosti i nemira (npr. učestalo mijenjanje položaja

tijela, lupkanje rukama/nogama, potreba za pauzama i kretanjem), polaganje ispita u zasebnoj prostoriji učeniku bi omogućilo da izrazi navedene potrebe bez ometanja drugih učenika. Polaganjem ispita u zasebnoj prostoriji učeniku s teškoćama održavanja pažnje, organizacije zadataka i samoregulacije tijekom duljih aktivnosti omogućuje se lakše praćenje uputa, održavanje usredotočenosti i rad bez dodatnih distrakcija koje bi u prostoriji s drugim učenicima djelovale ometajuće.

4.6.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz/mišljenje psihologa** i/ili **psihijatra**.

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje logopeda** s ciljem pružanja informacija o jezično-govornome i komunikacijskome funkcioniranju učenika
- **mišljenje stručnoga tima škole** koje uključuje informacije o prilagodbama i metodama individualizacije koje su se koristile tijekom školovanja, čime se može pružiti dodatni uvid u stvarne potrebe učenika prilikom polaganja ispita državne mature.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.7. POREMEĆAJ IZ SPEKTRA AUTIZMA

Prema *Orijentacijskoj listi vrsta teškoća*, poremećaj iz spektra autizma (u daljnjemu tekstu: PSA) pripada skupini **6.** *poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnoga zdravlja*, podskupini **6.5.** *poremećaji iz autističnoga spektra*. Prema MKB-10, autizam se nalazi pod šifrom **F84** – *Pervazivni razvojni poremećaji*.

4.7.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno-obrazovnome sustavu

Prema DSM-5, poremećaj iz spektra autizma definiran je deficitom u socijalnoj komunikaciji i socijalnoj interakciji te ograničenim, repetitivnim obrascima ponašanja, interesa i aktivnosti. Teškoće u komunikaciji i socijalizaciji očituju se u nedostatcima u socijalnoj uzajamnosti, nedostatcima u neverbalnim komunikacijskim ponašanjima koja se koriste u socijalnim interakcijama te nedostatcima u razvoju, održavanju i razumijevanju odnosa prikladnih za razvojnu razinu. Ograničavajuća i ponavljajuća ponašanja očituju se u stereotipijama, pretjeranomu pridržavanju rutina, ograničavajućim fiksirajućim interesima i senzoričkim specifičnostima. Svaka je osoba s autizmom jedinstvena te se navedene specifičnosti pojavljuju u različitim oblicima i intenzitetu.

Iz širokoga spektra različitosti osoba sa PSA-om proizlazi široki raspon odgojno-obrazovnih potreba. Svaka je osoba sa PSA-om različita. Teškoće socijalne interakcije očituju se u poteškoćama u uspostavljanju i održavanju odnosa te nerazumijevanju socijalnih pravila. Teškoće u razumijevanju odnose se na doslovno shvaćanje i nerazumijevanje onoga što se podrazumijeva te nerazumijevanje metafora. Mogu se javiti neologizmi – izmišljene, nove riječi i izrazi (npr. zglob – gležanj na ruci) te učenici povremeno mogu izgovarati svoje misli naglas. Neverbalna je komunikacija specifična; ne uočavaju i ne prepoznaju neverbalne znakove, mimika je siromašna, a govor tijela nespretan i nezgrapan. Interesi su ograničeni, ali dominira ustrajnost na rutinama i ritualima. Zbog motoričke nespretnosti česti su problemi s neurednim rukopisom. Odstupanja u senzornoj integraciji ogledaju se u osjetljivosti na senzoričke podražaje iz okoline (svjetlost, zvuk, miris, taktilna osjetljivost).

Razlike u funkcioniranju koje proizlaze iz specifičnih karakteristika učenika sa PSA-om uključuju:

- **emocionalne razlike:** teškoće u prepoznavanju, imenovanju i razlikovanju emocija – u načinu osjećanja različitih emocija, u načinu prepoznavanja tuđih emocija, u razumijevanju, izražavanju i moduliranju vlastitih emocija
- **kognitivne razlike:** stil razmišljanja je drugačiji (teorija uma), teško razumiju drugu, tuđu perspektivu, stil razmišljanja je nefleksibilan, vrlo često izgleda kao da ne slijede upute i ne uče iz pogrešaka, generalizacija je otežana, vrlo teško usmjeravaju pažnju kada su prisutni drugi podražaji, imaju različite interese od tipičnih interesa vršnjaka

- **drugačiji načini učenja:** u nekim kognitivnim sposobnostima pokazuju krajnost, školski/akademski uspjeh je neujednačen, stil učenja je specifičan (bizarno zapažanje detalja, sistematizacija činjenica i sjećanja na specifičan način)
- **pažnja:** vrlo lako otklonjiva, često je prisutan strah od neuspjeha (svjesni su svojih različitosti, a opet vrlo pedantni i rigidni, pa ne žele pogriješiti), teže rješavaju probleme i problemske zadatke
- **izražena rigidnost:** prisutna je kod većine osoba sa PSA-om te je važno poštivanje potrebe za rutinom i pomoć u učenju fleksibilnosti – priprema i pomoć u prihvaćanju promjena, postoji prisila za završetkom te se svaki zadatak mora završiti
- **teškoće izvršnih funkcija:** brzo zaboravljaju misli, a sukladno tomu i zadaće, školski pribor, poruke i sl.; u pisanju sastavaka mogu pokazivati teškoće u organizaciji sadržaja i izražavanju ideja, što je povezano sa specifičnim, pravocrtnim načinom razmišljanja pa je potrebno pružanje strukturirane podrške i jasnih uputa tijekom procesa pisanja
- **slaba centralna koherencija:** sagledavanje biti i cjeline slike uslijed čega teško razlikuju bitno od nebitnoga.

Tijekom školovanja učenici sa PSA-om koriste se različitim vrstama prilagodbi i metodama individualizacije. Organizacijskim se prilagodbama, u obliku vizualnih rasporeda i *check*-lista koje im omogućuju predvidljivost te daju jasnu strukturu i vremenski okvir, koriste tijekom školovanja. Uz usmene upute koriste se i pisanim uputama te se zadatci raščlanjuju na manje korake radi boljega razumijevanja složenijih zadataka. Zbog teškoća planiranja tijekom školovanja osigurava se dodatno vrijeme za izvršavanje zadataka ili ispita. Uslijed specifičnoga načina razmišljanja i poteškoća u organizaciji sadržaja učeniku je u nastavnome procesu potrebno pružanje strukturirane podrške i uputa u obliku jasnih koraka i smjernica prilikom pisanja sastavaka. Zbog odstupanja u senzoričkoj integraciji učenika se pozicionira u razred kako to njegovim senzoričkim specifičnostima najbolje odgovara. Provjere trebaju biti usmjerene na pisane oblike provjere znanja umjesto usmenih, kada god je to moguće. Uloga pomoćnika u nastavi tijekom školovanja važna je u pružanju emocionalne podrške i razumijevanja kroz prepoznavanje znakova preopterećenosti ili zasićenosti tijekom rada te usmjeravanju u korištenju različitih naučenih metoda samoregulacije, posebice u situacijama koje za učenika predstavljaju emocionalni ili senzorički izazov.

4.7.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Učenici s poremećajem iz spektra autizma, prema obilježjima funkcioniranja vidljivim iz procjene stručnjaka (psiholog, logoped, edukacijski rehabilitator), imaju pravo na prilagodbu ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A4**, veličina slova **14**, **podebljane ključne riječi**

Zbog moguće prisutnosti teškoća u generalizaciji naučenoga sadržaja te u usmjeravanju i održavanju pažnje, osobito u situacijama kada su prisutni različiti ometajući podražaji,

učenik može imati teškoće u sagledavanju cjeline i izdvajanju biti, kao i u razlikovanju bitnoga od nebitnoga sadržaja. Ponekad brzo zaboravljaju slijed misli, što otežava organizaciju i izražavanje ideja, osobito pri pisanju sastavaka. Također, prisutne su teškoće u planiranju i organiziranju procesa učenja. U svrhu prilagodbe preporučuje se pružanje vizualno istaknutih uputa na ispitnim materijalima (uvećani font, podebljane ključne riječi).

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** učenik pokazuje blage teškoće u održavanju pažnje tijekom dužih zadataka te mu je potreban nešto dulji vremenski okvir kako bi se mogao usredotočiti i zadržati koncentraciju; primjećuje se sporiji tempo obrade informacija, ali uz očuvanu sposobnost razumijevanja i točnoga rješavanja zadataka kada ima dovoljno vremena; povremeno su prisutne teškoće u organizaciji misli i planiranju redoslijeda aktivnosti, no uz kratke pauze i jasno strukturirane upute učenik uspješno ostvaruje zadane ciljeve; potrebna je podrška u regulaciji emocija
- **za 50 %:** kod učenika su prisutne umjerene teškoće u održavanju pažnje i koncentracije, osobito u situacijama koje uključuju veći broj podražaja ili složenije zadatke; obrada informacija odvija se sporije, a učenik često treba dodatno vrijeme za razumijevanje uputa, planiranje pristupa zadatku i provjeru točnosti odgovora; vidljive su teškoće u organizaciji sadržaja i u sagledavanju cjeline pri rješavanju zadataka koji zahtijevaju povezivanje više informacija; potrebna je podrška u regulaciji emocija
- **za 100 %:** učenik pokazuje izražene teškoće u pažnji, koncentraciji i samoregulaciji, što se očituje u sporome tempu rada i potrebi za čestim ponavljanjem uputa; teško sagledava cjelinu zadatka i ima poteškoće u organiziranju redoslijeda aktivnosti, osobito kada zadatak zahtijeva istodobno praćenje više informacija; uočava se detaljno orijentiran stil rada, uz izraženu potrebu za dodatnim vremenom kako bi informacije mogao obraditi, povezati i strukturirati u smislene cjeline; u ispitnim situacijama često dolazi do preopterećenja zbog kombinacije kognitivnoga i emocionalnoga napora, što može dovesti do blokade ili prekida pažnje; potrebna je kontinuirana podrška u regulaciji emocija

Podrška osobnoga pomagača

Kod učenika sa PSA-om mogu se pojaviti teškoće u održavanju pažnje, osobito u situacijama u kojima je prisutno više podražaja ili kada zadatci zahtijevaju dulju koncentraciju. U navedenim situacijama važnu ulogu ima osobni pomagač **za poticanje, usmjeravanje i umirivanje**. Kada je kod učenika prisutna izražena potreba za ustaljenim rutinama i predvidljivim načinom rada, ovaj tip podrške omogućuje osjećaj sigurnosti i smanjuje razinu stresa u novim ili zahtjevnijim situacijama. Tijekom ispitne situacije osobni pomagač pruža podršku tako da, prema potrebi, na početku i tijekom ispita ponavlja ili dodatno pojašnjava upute za rad, čime učeniku pomaže u razumijevanju zadatka i održavanju usmjerenosti. Usmjerava učenika na primjenu strategija samoregulacije u trenutcima potrebe te pruža podršku u smirivanju i održavanju pažnje. Dodatno potiče učenika na usmjerenost prema zadatku i praćenje aktivnosti. Zbog potrebe za ustaljenim rutinama i jasnoćom uputa

osobni pomagač na početku i tijekom ispitnih situacija, prema potrebi, ponavlja ili dodatno pojašnjava upute, čime učeniku pomaže u razumijevanju očekivanja i održavanju osjećaja sigurnosti i predvidljivosti. Uslijed specifičnosti funkcioniranja i navedenih teškoća poželjno je da osobni pomagač bude učenikov pomoćnik u nastavi.

Polaganje dijela ispita na računalu

Kod učenika sa PSA-om često su prisutne teškoće pažnje, koncentracije, planiranja i organizacije, kao i teškoće u području neuromuskularne koordinacije, što može rezultirati nečitkim rukopisom i usporenim pisanjem. Pisanje rukom za takve učenike često zahtijeva znatan kognitivni i motorički napor, što dovodi do bržega zamora, smanjenja pažnje i pogoršanja kvalitete izražavanja. Također, zbog teškoća u održavanju pažnje i selektivne usredotočenosti na bitne informacije učenik se tijekom duljega zadatka lako dekoncentrira. Pisanje na računalu omogućuje bolju usmjerenost pažnje jer smanjuje fizički napor, rasterećuje radnu memoriju i olakšava organizaciju teksta. Time učenik može učinkovitije izraziti svoje misli i znanje, bez dodatnoga opterećenja koje proizlazi iz motoričkoga aspekta pisanja. Zbog teškoća centralne koherencije učenik sa PSA-om ima poteškoća u sagledavanju cjeline i hijerarhije informacija, što otežava organizirano i pregledno pisanje rukom. Pisanje na računalu omogućuje lakše uređivanje, preoblikovanje i vizualnu organizaciju teksta (npr. umetanje, brisanje i strukturiranje sadržaja), čime se smanjuje kognitivno opterećenje i povećava jasnoća izražavanja.

Izuzeće pisanja školskoga eseja i/ili sažetka

Isključivo u **iznimnim** slučajevima te uz priloženu dokumentaciju stručnjaka (logoped i nastavnik koji u tekućoj školskoj godini učeniku predaje nastavni predmet za koji se traži izuzeće) može se zatražiti ovaj oblik prilagodbe ispitne tehnologije. Izuzeće se može zatražiti ako učenik pokazuje značajne teškoće u pisanju sastavaka zbog otežane organizacije misli i sadržaja, sagledavanja cjeline te otežanoga razlikovanja bitnoga od nebitnoga. Kod učenika tijekom pokušaja pisanja sastavaka/eseja dolazi do brzoga gubitka koncentracije i zaboravljanja tijeka misli, što onemogućuje funkcionalno izražavanje u pisanome obliku unatoč primjeni odgovarajućih prilagodbi (vođeno pisanje, strukturirane upute, vizualni predlošci i podrška osobnoga pomagača).

Ponavljanje zvučnoga zapisa

Ovu prilagodbu ispitne tehnologije moguće je zatražiti za učenika koji ima teškoće u održavanju pažnje, auditivnoj obradi informacija i brzome procesuiranju slušnoga sadržaja. Ponavljanje zvučnoga zapisa omogućuje učeniku dodatno vrijeme za razumijevanje i obradu informacija, neovisno o mogućim prisutnim teškoćama u auditivnome procesiranju.

Zasebna prostorija

Kod učenika sa PSA-om mogu se pojaviti problemi u samoregulaciji vlastitih emocija uzrokovanih strahom/stresom, što može izazvati izazovne oblike ponašanja. Stoga je neophodno omogućiti izdvojeni prostor za polaganje ispita, bez smetnji i distrakcija za učenika te kako on sam ne bi ometao druge učenike ako se pojave izazovni oblici ponašanja. Isti oblik prilagodbe nužan je zbog otežanoga usmjeravanja pažnje kod prisutnosti

drugih podražaja. Prisutnost različitih ometajućih podražaja (vizualnih, slušnih ili mirisnih) može nepovoljno utjecati na pažnju i učinkovitost u radu.

Upotreba posebnoga pomagala

Može uključivati pisani podsjetnik za samoregulaciju kod prisutnih teškoća u samoregulaciji emocija, osobito u situacijama povećanoga stresa. Preporučuje se omogućiti korištenje pisanoga podsjetnika za strategije samoregulacije koje učenik već zna i kojima se koristi. Učenici koji su izrazito preosjetljivi na zvučne podražaje iz okoline mogu zatražiti upotrebu slušalica za blokiranje buke tijekom ispita državne mature, uz izuzetak ispita slušanja iz stranih jezika.

4.7.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja ovoga *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz/mišljenje** jednoga ili više navedenih **stručnjaka** – psihologa, logopeda, psihijatra, edukacijskoga rehabilitatora, odnosno dokumentaciju koja ukazuje na utvrđenu dijagnozu iz skupine F84 prema MKB-10.

Učenici koji traže **izuzeće** pisanja eseja i/ili sažetka **obvezni** su dostaviti i stručno mišljenje **logopeda** te mišljenje **nastavnika** koji u tekućoj školskoj godini učeniku predaje nastavni predmet za koji se traži izuzeće.

Učenik kojemu je prilikom polaganja ispita državne mature potrebna **upotreba posebnih pomagala** kojima se i inače koristi u radu (npr. podsjetnici za regulaciju i samoregulaciju) treba **prikaz pomagala** i **obrazloženje** njegove **uporabe** dostaviti uz dokumentaciju.

Dodatno je moguće priložiti:

- **mišljenje stručnoga tima škole** koje pruža detaljniji uvid u funkcioniranje učenika tijekom školovanja, postupke individualizacije koji su učeniku potrebni u usvajanju odgojno-obrazovnih sadržaja te suradnju i zadaće pomoćnika u nastavi (ako je učenik imao ovaj oblik podrške).

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **24 mjeseca** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **nastavnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.8. TEŠKOĆE/POREMEĆAJI U PODRUČJU MENTALNOGA ZDRAVLJA I PONAŠANJA

Mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja prema MKB-10 obuhvaćaju širok raspon medicinskih entiteta od *poremećaja u ponašanju i oštećenja mentalnoga zdravlja* (skupina **6.** *Orijentacijske liste vrsta teškoća*), preko *oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifičnih teškoća u učenju* (skupina **3.**) do *intelektualnih teškoća* (skupina **5.**). Ovo poglavlje **ne obuhvaća** *poremećaje jezično-govorno-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju* (skupina **3.**), *poremećaj iz spektra autizma* (podskupina **6.5.**), kao i *deficit pažnje / hiperaktivni poremećaj* (podskupina **6.6.**). Njima su posvećena posebna poglavlja *Priručnika* zbog učestalosti i specifičnih potreba u prilagodbi ispitne tehnologije.

4.8.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno–obrazovnome sustavu

Prema *Smjernicama za usluge zaštite mentalnoga zdravlja za mlade*, najčešći poremećaji mentalnoga zdravlja djece i tinejdžera uključuju poremećaje raspoloženja (depresiju), poremećaje anksioznosti, poremećaje ponašanja i upotrebu sredstava ovisnosti.

Simptomi mentalnih poremećaja koji otežavaju funkcioniranje učenika u školi obuhvaćaju teškoće koncentracije, nemir, razdražljivost, bezvoljnost, gubitak motivacije, umor, izbjegavanje razgovora i drugih društvenih interakcija te okupiranost mislima koje nisu vezane uz obrazovne sadržaje. Zbog toga kod učenika upravo popuštanje u školskome uspjehu može biti prvi znak koji ukazuje na teškoće u mentalnome zdravlju. Učenicima s teškoćama navedenima unutar ovoga poglavlja može se, po potrebi, omogućiti odgovaranje prema dogovoru, produljeno vrijeme za svladavanje gradiva i ispita te druge mjere koje će potaknuti boravak u školi i olakšati svladavanje nastavnih sadržaja.

Teži mentalni poremećaji koji svakako opravdavaju traženje prilagodbe ispitne tehnologije na ispitima državne mature praćeni su unutar posljednjih godinu dana prije ispita državne mature izostancima iz škole zbog bolničkoga liječenja te višemjesečnim kontrolama i terapijama od strane psihijatra, psihologa i školskoga liječnika. Kontinuirana psihofarmakoterapija također je često nužna. Poseban oprez zbog potencijalne životne ugroženosti nužan je kod izražene pothranjenosti, samoozljeđivanja i suicidalnih misli.

Od mentalnih poremećaja koji opravdavaju traženje prilagodbe ispitne tehnologije na ispitima državne mature treba razlikovati uobičajenu školsku tremu i adolescentni razvoj.

Školska trema je prolazna anksioznost ili nervoza koju učenici osjećaju u određenim školskim situacijama poput pisanih i usmenih provjera znanja te javnih nastupa. Javlja se u konkretnim stresnim situacijama, a napetost nestaje nakon stresne situacije. Učenik ipak ide u školu i obavlja svoje obveze. Uobičajena školska trema nema većega utjecaja na svakodnevno funkcioniranje iako može biti praćena osjećajem lupanja srca, znojenjem, tremorom ruku i cijelog tijela, glavoboljom, boli u trbuhu i sl. Smatra se da je uobičajena školska trema nužna za uspjeh u obrazovanju jer potiče bolju pripremu i koncentraciju.

Adolescencija obuhvaća niz promjena u emocionalnome, socijalnome i kognitivnome razvoju koje su prirodan dio odrastanja. Emocionalne značajke adolescencije uključuju česte promjene raspoloženja, povećanu osjetljivost na kritiku i želju za samostalnošću, kao i izražavanje identiteta kroz stil odijevanja, glazbu ili interese. Socijalne promjene u adolescenciji obuhvaćaju veću važnost vršnjaka i grupnoga prihvaćanja, eksperimentiranje s različitim ulogama i društvenim situacijama te povremena prkošenja roditeljima i drugim odraslim osobama zbog traženja neovisnosti. Kognitivni adolescentni razvoj obuhvaća propitivanje autoriteta, pravila i društvenih normi, planiranje budućnosti, ali i impulzivno donošenje odluka.

Kod opisanih uobičajenih reakcija u okviru školske treme ili adolescentnoga razvoja, iako kod nekih učenika mogu biti znatno jače izražene nego kod drugih, ne radi se o mentalnome poremećaju te **nije opravdano** prilagođavati ispitnu tehnologiju na ispitima državne mature.

4.8.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Tijekom ispita državne mature mogu se očekivati istovjetne smetnje koje učeniku s teškoćama u mentalnome zdravlju ometaju svladavanje nastavnih sadržaja tijekom obrazovanja. Osjećaj straha i nelagode može se znatno pogoršati, uz pojačane teškoće koncentracije, kao i izraženiji nemir, razdražljivost, potištenost, umor i iscrpljenost. Kod učenika se mogu pojaviti različite psihosomatske smetnje. Najčešće se javljaju glavobolje i migrene, bolovi u trbuhu, mučnina i povraćanje. Učenici mogu osjećati ubrzani rad srca, lupanje srca, poteškoće s disanjem (npr. osjećaj gušenja ili produbljeno i ubrzano disanje), promjene apetita (gubitak apetita ili prejedanje) te kožne reakcije poput osipa, svrbeža ili crvenila. Ponekad se javljaju i tikovi. Poremećaje spavanja poput nesanice ili noćnih buđenja također treba očekivati u noćima prije ispita.

Prilagodbe na ispitima državne mature prvenstveno se odnose na prilagodbu načina polaganja ispita.

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** kad se radi o blažim teškoćama kraćega trajanja koje povremeno otežavaju funkcioniranje te su bile manje primjetne tijekom srednjoškolskoga obrazovanja; prisutne su manje smetnje koncentracije, emocionalna napetost, socijalna anksioznost u kontekstu javnoga izlaganja i vrednovanja, sporiji tempo obrade informacija te blaže poteškoće u ponašanju
- **za 50 %:** kod umjerenih teškoća koje imaju trajniji i značajniji utjecaj na obrazovni uspjeh i svakodnevno funkcioniranje; prisutne su izraženije smetnje koncentracije, anksioznost ili depresivnost, kognitivne teškoće u učenju, poteškoće u regulaciji ponašanja te potreba za redovitom psihološkom ili psihijatrijskom podrškom
- **za 100 %:** isključivo kod težih teškoća koje ozbiljno ograničavaju mogućnost sudjelovanja u ispitnome procesu; u slučajevima kada je učenik u posljednjih godinu dana

hospitaliziran, ima potrebu za kontinuiranom psihofarmakoterapijom te višemjesečnim kontrolama psihijatra/psihologa, kad su prisutni izražena socijalna fobija, pothranjenost, samoozljeđivanje ili suicidalne misli; može se zatražiti samo uz detaljnu medicinsku i stručnu dokumentaciju

Podrška osobnoga pomagača

U slučaju **težih** mentalnih poremećaja moguće je zatražiti podršku osobnoga pomagača **za poticanje, usmjeravanje i umirivanje** koji učenika potiče na rješavanje ispitnih zadataka, usmjerava njegovu pažnju te ga umiruje u slučaju uznemirenosti i/ili psihomotoričkoga nemira.

Zasebna prostorija

Moguće je zatražiti ovu prilagodbu ispitne tehnologije kod težih mentalnih poremećaja kada su prisutne izražene smetnje socijalne fobije, teškoće koncentracije, psihomotorički nemir, bučni tikovi i razdražljivost.

4.8.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz/mišljenje psihologa** i/ili **psihijatra** koje ukazuje na utvrđenu dijagnozu iz skupine *Mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja* prema MKB-10.

Dodatno je moguće priložiti:

- **medicinsku dokumentaciju** koja ukazuje na teže mentalne poremećaje poput otpusnoga pisma nakon bolničkoga liječenja te nalaza koji ukazuju na kontinuitet tegoba, kao i na uvedenu psihoterapiju i/ili psihofarmakoterapiju
- **mišljenje** školskog**a liječnika** koje ukazuje na dijagnozu, kontinuitet i težinu mentalnoga poremećaja
- **mišljenje stručnoga tima škole** s informacijama o funkcioniranju i specifičnim potrebama učenika u školskome okruženju s ciljem pružanja potpunih informacija o mogućnostima i potrebama učenika.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **12 mjeseci** od početka **roka za predaju *Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **školskoga liječnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.9. OSTALE ZDRAVSTVENE TEŠKOĆE (KRONIČNE BOLESTI)

U okviru ovoga poglavlja mogu se razmatrati gotovo sve bolesti, stanja i njihove posljedice iz MKB-10 koje se javljaju u ovoj životnoj dobi, a nisu obuhvaćene drugim poglavljima *Priručnika*. Nešto uži okvir pruža skupina **4.** *Orijentacijske liste vrsta teškoća* koja obuhvaća *oštećenja organa i organskih sustava*, odnosno prirođena ili stečena oštećenja, deformacije ili poremećaje funkcije pojedinoga organa ili organskih sustava koje dovode do smanjenja ili gubitka sposobnosti u izvršavanju pojedinih aktivnosti. Podskupine su **4.1.** *oštećenja mišićno-koštanoga sustava*, **4.2.** *oštećenja središnjega živčanog sustava*, **4.3.** *oštećenja perifernoga živčanog sustava* i **4.4.** *oštećenja drugih sustava (dišni, srčanožilni, probavni, endokrini, koža i potkožna tkiva, mokraćni, spolni)*. U ovome kontekstu posebno je važna posljednja podskupina.

4.9.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno–obrazovnome sustavu

Bolesti koje se najčešće razmatraju u okviru prilagodbe ispitne tehnologije na ispitima državne mature jesu kronične bolesti: šećerna bolest tip 1 (*dijabetes melitus tipa 1*), epilepsija, kronične upalne bolesti crijeva (*Crohnova bolest*, *ulcerozni kolitis*), maligne bolesti uključujući *leukemiju* i *multiplu sklerozu* te urođene ili stečene srčane bolesti, kao i oštećenja drugih vitalnih organa (mozak, pluća, jetra i bubrezi).

Simptomi kroničnih bolesti koji otežavaju funkcioniranje učenika u školi proizlaze iz umora, opće slabosti i iscrpljenosti, na što se nadovezuju teškoće koncentracije, otežano pamćenje, razdražljivost i psihomotorni nemir. Kod pojedinih kroničnih bolesti, posebno kod malignih bolesti, treba uzeti u obzir da razdoblje oporavka (rekonvalescencije) može potrajati više mjeseci uz osjećaj umora i slabosti. Poneke kronične bolesti imaju promjenjiv tijek te su u nekim razdobljima života simptomi izrazito blagi ili čak u potpunosti izostaju (remisija bolesti), a u drugim razdobljima može doći do pogoršanja.

Smanjena razina školske treme i količine obveza s kratkim rokom izvršenja mogu pridonijeti smanjenju negativnoga utjecaja stresa na tijek kronične bolesti. Učestali izostanci iz škole zbog pogoršanja osnovne bolesti, sklonost učestalim respiratornim infekcijama i česte dugotrajne hospitalizacije daljnji su razlog otežanoga funkcioniranja u školskome okruženju. Kod pojedinih kroničnih bolesti moguća su stanja narušene svijesti ili gubitka svijesti.

Kod pojedinih bolesti nužne su češće promjene položaja, odlasci na toalet i pauze te dulji odmor, poseban režim prehrane i uzimanja tekućine, uzimanje lijekova te upotreba posebnih pomagala. U školi je učeniku uslijed kronične bolesti nužno omogućiti sve što je potrebno. Navedeno se odnosi i na mobitel, računalo i druge informacijsko-komunikacijske uređaje ako je u medicinskoj dokumentaciji navedeno da se radi o pomagalu u regulaciji ili liječenju kronične bolesti s ciljem očuvanja zdravlja i izjednačavanja prava učenika s kroničnim bolestima.

4.9.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Tijekom ispita državne mature mogu se očekivati istovjetne smetnje koje učenika s kroničnom bolesti ometaju u svladavanju školskoga gradiva tijekom obrazovanja. Treba uzeti u obzir da sama priprema za polaganje ispita državne mature kod učenika s težim kroničnim bolestima može biti iscrpljujuća.

Ako remisija bolesti (povlačenje ili privremeno nestajanje simptoma bolesti) nastupi u dužem razdoblju prije ispita državne mature te, primjerice, već mjesecima ili čak godinama nije potrebno nikakvo liječenje ili je liječenje ustaljeno bez promjena, izostaju znakovi bolesti (poput gubitka svijesti kod, primjerice epilepsije) te izostaju znakovi pogoršanja zdravstvenoga stanja (primjerice, dobro regulirana šećerna bolest bez hipoglikemijskih i hiperglikemijskih epizoda), prilagodba ispitne tehnologije na ispitima državne mature **nije nužna**, izuzev upotrebe posebnih pomagala koja uvijek treba omogućiti. Kod pojedinih kroničnih bolesti javljaju se druge teškoće te se na njih odnose prilagodbe iz odgovarajućih poglavlja *Priručnika* poput oštećenja vida, sluha i sl.

Ako učenik koji polaže ispite državne mature bez prilagodbe ispitne tehnologije zbog zdravstvenih problema prekine ispit, ispitno povjerenstvo može produljiti vrijeme polaganja ispita sukladno odredbama *Pravilnika o polaganju državne mature*.

U slučajevima kad se učenik u tjednima ili mjesecima prije državne mature koristi pravom na privremene oblike odgoja i obrazovanja (nastava u kući, nastava u zdravstvenoj ustanovi i nastava na daljinu), polaganje ispita državne mature potrebno je omogućiti u kući ili u zdravstvenoj ustanovi.

Moguće prilagodbe ispitne tehnologije odnose se na prilagodbe načina polaganja ispita.

Produljeno vrijeme polaganja ispita

Najčešći je oblik prilagodbe ispitne tehnologije u slučajevima kada su prisutni umor, iscrpljenost i opća slabost kako tijekom bolesti, tako i u rekonvalescenciji. Cilj mu je smanjiti stres kojemu je učenik izložen kako prilikom pripreme za ispite državne mature, tako i prilikom polaganja ispita, što je posebno važno zbog nepovoljnoga učinka stresa na tijek kronične bolesti. U okviru produljenoga vremena podrazumijeva se vrijeme za češće promjene položaja tijela, odlaske na toalet, pauze i dulji odmor, kao i poseban režim prehrane i uzimanja tekućine i lijekova.

Ovisno o prisutnim teškoćama moguće su sljedeće razine produljenoga vremena:

- **za 25 %:** kad se radi o bolestima slabijega intenziteta koje su bile manje primjetne tijekom srednjoškolskoga obrazovanja; kod blažih oblika kroničnih bolesti koje ne utječu značajno na kognitivno funkcioniranje, pažnju ili brzinu rada, ali učenik povremeno osjeća umor ili tegobe uslijed kojih radi u nešto sporijem tempu te ima potrebu za kraćim pauzama
- **za 50 %:** kod umjereno teških kroničnih bolesti koje povremeno, ali uočljivo utječu na koncentraciju, fizičku izdržljivost ili brzinu pisanja i razmišljanja; u slučaju bolesti

s povremenim pogoršanjima ili potrebom uzimanja terapije tijekom ispita, učeniku omogućuje kompenzaciju učinaka bolesti i terapije te održavanje koncentracije uz mogućnost češćih pauza

- **za 100 %:** moguće je zatražiti isključivo kod težih kroničnih bolesti koje značajno ograničavaju učenikove fizičke i/ili kognitivne sposobnosti, uslijed bolesti s izraženim iscrpljenjem, boli, čestim prekidima koncentracije i/ili potrebom za medicinskom intervencijom tijekom ispita, kod stanja u kojima je tempo rada izrazito usporen zbog bolesti, terapije ili oštećenja, kada je uslijed ozbiljnih fizičkih ograničenja ili trajne iscrpljenosti učenik značajno onemogućen u pokazivanju stvarnoga znanja.

Podrška osobnoga pomagača

U slučaju **težih** kroničnih bolesti moguće je zatražiti podršku osobnoga pomagača **za poticanje, usmjeravanje i umirivanje** koji učenika potiče na rješavanje ispitnih zadataka, usmjerava njegovu pažnju te ga umiruje u slučaju uznemirenosti i/ili psihomotoričkoga nemira. Kod iznimno narušenoga i teškoga zdravstvenoga stanja, ako liječnik procijeni da je polaganje ispita ipak moguće te istovremeno postoji velika motivacija oboljeloga učenika za polaganje ispita, osobni pomagač može pružati podršku u čitanju, pisanju te kretanju i rukovanju.

Zasebna prostorija

Ovu je prilagodbu ispitne tehnologije moguće zatražiti u slučaju nekih kroničnih bolesti kada su prisutne teškoće koncentracije uslijed umora i iscrpljenosti, u slučajevima kada bi učenik mogao ometati druge učenike uslijed posebnoga ometajućeg režima prehrane ili terapije, ako postoji potreba za promjenom položaja tijela, učestalim odlascima na toalet, upotrebom posebnoga pomagala koje proizvodi zvuk ili ometajući svjetlosni signal te zbog imunodeficijencije uslijed kronične bolesti kako bi se umanjila opasnost od zaraze.

Upotreba posebnoga pomagala

Odnosi se na sva pomagala kojima se učenik koristi u regulaciji bolesti. Ovu prilagodbu najčešće traže učenici sa šećernom bolesti kojima je nužna upotreba mobilne aplikacije ili čitača u svrhu praćenja razine glukoze u krvi.

4.9.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **nalaz liječnika specijalista** koji ukazuje na postojanje kronične bolesti.

Dodatno je moguće priložiti:

- **mišljenje** školskog**a liječnika** i/ili **medicinsku dokumentaciju** (npr. otpusno pismo nakon bolničkoga liječenja) koje ukazuje na dijagnozu, kontinuitet i težinu kronične bolesti

- **mišljenje stručnoga tima škole** s informacijama o funkcioniranju i specifičnim potrebama učenika u školskome okruženju s ciljem pružanja potpunih informacija o mogućnostima i potrebama učenika.

Prihvaća se **dokumentacija** izdana unutar **12 mjeseci** od početka **roka za predaju** ***Zahtjeva*** u školskoj godini u kojoj učenik podnosi zahtjev.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **školskoga liječnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

4.10. TEŠKOĆE UVJETOVANE KULTURALNIM I JEZIČNIM ČIMBENICIMA

U odgojno-obrazovni sustav Republike Hrvatske uključen je određeni broj učenika kojima hrvatski nije materinski jezik primjerice, pripadnici nacionalnih manjina, međutim, specifična društveno-politička zbivanja, uključujući i ekonomske migracije, dovela su do toga da se broj učenika kojima hrvatski nije materinski jezik znatno povećao.

4.10.1. Temeljno obilježje teškoće i funkcioniranje u odgojno–obrazovnome sustavu

Prema *Ustavu Republike Hrvatske* obrazovanje je svakomu dostupno pod jednakim uvjetima. Načelo jednakosti i dostupnosti obrazovanja obvezuje škole da svakomu učeniku, bez obzira na njegovo jezično ili kulturološko podrijetlo, omoguće ravnopravan pristup učenju te prilagode obrazovni proces njegovim razvojnim i obrazovnim potrebama.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi prepoznaje učenike koji u obrazovnome procesu iskazuju teškoće povezane s kulturalnim i/ili jezičnim čimbenicima te im osigurava pravo na primjerene oblike podrške u obliku pripremne i/ili dopunske nastave hrvatskoga jezika. Program pripremne nastave hrvatskoga jezika namijenjen je učenicima koji ne znaju ili nedovoljno poznaju hrvatski jezik te podrazumijeva intenzivno učenje hrvatskoga jezika. Programom su utvrđeni osnovni komunikacijski i gramatički sadržaji koji učenicima omogućuju usvajanje i ovladavanje hrvatskim jezikom za sporazumijevanje u svakodnevnome životu, praćenje nastave, snalaženje u školskome okruženju te komunikaciju u bližoj i široj zajednici. Dopunska nastava može biti organizirana kao dodatan oblik podrške učenicima koji su zadovoljili usvojenost hrvatskoga jezika kroz pripremnu nastavu te učenicima čija se inicijalna razina poznavanja hrvatskoga jezika procijenila dostatnom za uključivanje u redovitu nastavu. Napredak i procjenu postignuća učenika treba pratiti kontinuirano i s obzirom na napredak prilagođavati i izmjenjivati metode i strategije učenja i poučavanja prema korisniku programa.

Učenici pripadnici nacionalnih manjina (češke, mađarske, srpske i talijanske) ostvaruju pravo na školovanje na svojemu materinskom jeziku. Na materinskome jeziku polažu i ispite državne mature sukladno *Pravilniku o polaganju državne mature*. Međutim, i oni su dužni položiti ispit iz Hrvatskoga jezika u sklopu državne mature. Ostali učenici kojima hrvatski jezik nije materinski polažu ispite državne mature na hrvatskome jeziku kao i svi ostali učenici.

Učenici s teškoćama koje proizlaze iz kulturalnih i/ili jezičnih čimbenika pokazuju specifičan profil jezičnoga funkcioniranja. Hrvatski jezik usvajaju dvama komplementarnim načinima: strukturiranim učenjem u okviru pripremne nastave te spontanim usvajanjem u svakodnevnim komunikacijskim situacijama. Oba su procesa jednako važna za njihovu uspješnu integraciju u hrvatski obrazovni sustav. Njihov je rječnik često siromašniji, a rečenice mogu sadržavati gramatičke pogreške te odstupati od pravila sročnosti. Kod ovih učenika moguće su i teškoće u razumijevanju kulturno uvjetovanih izraza i značenja

(poslovice, idiomi, metafore), što može utjecati na razumijevanje jezičnih sadržaja i točnost odgovora. Potrebno im je dulje vrijeme za obradu informacija na hrvatskome jeziku (naročito slušnih). Mogu se javiti i poteškoće u prijenosu značenja između jezika, a učenici koji su se ranije koristili drugim pismom (primjerice, ćirilicom, arapskim ili grčkim pismom) susreću se s dodatnim izazovima u pisanju i čitanju latiničnoga pisma.

U ovladavanju inim jezikom veliku ulogu imaju pojedinačna ili individualna obilježja, među kojima se kao najvažnija ističu osobnost, nadarenost za učenje jezika, motivacija, stil učenja i strategije učenja. Jezik je ujedno sredstvo i cilj poučavanja, a pravi i primjeren odabir strategija učenja i poučavanja jedan je od ključnih čimbenika koji doprinose uspješnosti i učinkovitosti za stjecanje jezično-komunikacijskih kompetencija.

U odgojno-obrazovnomu radu s takvim učenicima primjenjuju se odgovarajuće prilagodbe. Nastavni sadržaji prezentiraju se jasnim i jednostavnim jezikom uz postupno uvođenje novih pojmova. Verbalne informacije potkrepljuju se vizualnim prikazima radi boljega razumijevanja i usvajanja gradiva. Preporučuje se omogućiti usmene provjere znanja umjesto pisanih provjera znanja (kada je to moguće) te pri vrednovanju uzeti u obzir specifične odgojno-obrazovne potrebe učenika s naglaskom na razumijevanju sadržaja, a ne isključivo jezičnoj točnosti. Stoga je potrebno jasno razgraničiti sadržajne i jezične pogreške te prilikom vrednovanja uvažiti stvarne komunikacijske mogućnosti učenika.

4.10.2. Prilagodba ispitne tehnologije prilikom polaganja ispita državne mature

Prilikom polaganja ispita državne mature mogu se očekivati istovjetne smetnje koje učenika s teškoćama uvjetovanim kulturalnim i/ili jezičnim čimbenicima ometaju u svladavanju nastavnih sadržaja tijekom obrazovanja.

Grafička prilagodba ispita

- format papira **A4**, veličina slova **14**, **podebljane ključne riječi**

Grafička prilagodba ispita omogućuje olakšano dekodiranje i razumijevanje teksta, ali i ubrzava proces obrade informacija potrebnih za rješavanje zadatka te se učenik može više posvetiti analizi teksta i oblikovanju odgovora.

Prilagodba načina polaganja ispita

Produljeno vrijeme polaganja ispita

- **za 25 %:** za učenika kojemu su utvrđene blage teškoće uvjetovane kulturalnim i/ili jezičnim čimbenicima te mu je potrebna dodatna podrška u rjeđe korištenim pojmovima i idiomima, ali može pratiti nastavu na hrvatskome jeziku; podrazumijeva učenike kojima je prilikom uključivanja u odgojno-obrazovni sustav bilo dostatno uključivanje u **dopunsku** nastavu hrvatskoga jezika
- **za 50 %:** za učenika kojemu su utvrđene umjerene teškoće uvjetovane kulturalnim i/ili jezičnim čimbenicima te mu je učestalo potrebna pomoć u razumijevanju zadataka;

podrazumijeva učenike kojima je prije uključenja u odgojno-obrazovni sustav bilo nužno organizirati **pripremnu** nastavu hrvatskoga jezika u trajanju od **jedne** godine

- **za 100 %:** za učenika kojemu su utvrđene značajne teškoće uvjetovane kulturalnim i/ili jezičnim čimbenicima i koji pokazuje izrazito slabo razumijevanje hrvatskoga jezika, npr. za razumijevanje osnovnih rečenica koje uključuju pojmove iz svakodnevnoga života; podrazumijeva učenike kojima je prije uključenja u odgojno-obrazovni sustav bilo nužno organizirati **pripremnu** nastavu hrvatskoga jezika u trajanju od **jedne** do **dvije** godine

Zasebna prostorija

Osigurava učeniku kontrolirane uvjete rada s ograničenim brojem vanjskih podražaja, što doprinosi smanjenju ometajućih čimbenika i omogućuje učinkovitije održavanje pažnje tijekom rada.

4.10.3. Dokumentacija koju je potrebno priložiti *Zahtjevu*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Obvezna dokumentacija uključuje:

- **potvrdu** o završenome programu **pripremne** nastave hrvatskoga jezika (koju je izdao nadležni županijski upravni odjel / Gradski ured za obrazovanje, sport i mlade Grada Zagreba*)
- **potvrdu** o završenome programu **dopunske** nastave hrvatskoga jezika (ako učenik nije pohađao pripremnu nastavu)
- **mišljenje nastavnika** koji učeniku **predaje Hrvatski jezik** u tekućoj školskoj godini koje uključuje opis i funkcionalnu analizu utjecaja jezičnih ograničenja na razumijevanje i ostvarivanje zadataka, sposobnost dekodiranja i razumijevanja pročitanoga, samostalnost i potrebno vrijeme u radu i ispitnim situacijama te dodatne teškoće u učenju i/ili jezične specifičnosti.

Dodatno je moguće priložiti:

- **nalaz/mišljenje logopeda** koje može pružiti dodatne informacije o jezičnim sposobnostima učenika uključujući razumijevanje i produkciju jezika, rječnika, gramatičke točnosti te vještine čitanja i pisanja na inome jeziku
- **mišljenje stručnoga tima škole** koje opisuje funkcioniranje učenika, specifične potrebe te metode u radu i individualiziranome pristupu učeniku s obzirom na ograničenja u svladavanju odgojno-obrazovnih sadržaja.

Mišljenje stručnoga tima **škole** i **nastavnika** treba biti izdano unutar **tekuće školske** godine.

---

* Iznimno je važeća potvrda izdana na temelju *Odluke o provođenju pripremne nastave hrvatskoga jezika za raseljene učenike iz Ukrajine.*

5. PRILOG

5.1. PRILAGODBE ISPITNE TEHNOLOGIJE SUKLADNO TEŠKOĆAMA

Tablica 3. *Prilagodbe ispitne tehnologije sukladno teškoćama*

VRSTE TEŠKOĆA	PRILAGODBE ISPITNE TEHNOLOGIJE
oštećenje sluha	• format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za slušno-jezičnu podršku, koji poznaje znakovni jezik • polaganje dijela ispita na računalu • izuzeće pisanja školskoga eseja • izuzeće ispitne cjeline *Slušanje* • ponavljanje zvučnoga zapisa • zasebna prostorija
oštećenje vida	• format papira A3, veličina slova 28, podebljane ključne riječi • format papira A3, veličina slova 22 • ispit na Brailleovu pismu • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za čitanje, za pisanje, koji poznaje brajicu, za kretanje i rukovanje • polaganje dijela ispita na računalu • zasebna prostorija • upotreba posebnoga pomagala
motoričke teškoće/poremećaji	• format papira A3, veličina slova 22 • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za pisanje, za kretanje i rukovanje • polaganje dijela ispita na računalu • zasebna prostorija • upotreba posebnoga pomagala
teškoće/poremećaji jezično-govorno-glasovne komunikacije	• format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za čitanje, za pisanje • polaganje dijela ispita na računalu • izuzeće ispitne cjeline *Slušanje* • ponavljanje zvučnoga zapisa • zasebna prostorija
specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija, dispraksija, mješovite i ostale teškoće u učenju)	• format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za čitanje, za pisanje • polaganje dijela ispita na računalu • izuzeće ispitne cjeline *Slušanje* • ponavljanje zvučnoga zapisa • zasebna prostorija

deficit pažnje (ADD) / hiperaktivni poremećaj (ADHD)	• format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za poticanje, usmjeravanje i umirivanje • zasebna prostorija
poremećaj iz spektra autizma	• format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi • produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za poticanje, usmjeravanje i umirivanje • polaganje dijela ispita na računalu • izuzeće pisanja školskoga eseja i/ili sažetka • ponavljanje zvučnoga zapisa • zasebna prostorija • upotreba posebnoga pomagala
teškoće/poremećaji u području mentalnoga zdravlja i ponašanja	• produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za poticanje, usmjeravanje i umirivanje • zasebna prostorija
ostale zdravstvene teškoće (kronične bolesti)	• produljeno vrijeme polaganja ispita • podrška osobnoga pomagača: za poticanje, usmjeravanje i umirivanje • zasebna prostorija • upotreba posebnoga pomagala
teškoće uvjetovane kulturalnim i jezičnim čimbenicima	• format papira A4, veličina slova 14, podebljane ključne riječi • produljeno vrijeme polaganja ispita • zasebna prostorija

5.2. DOKUMENTACIJA KOJU JE POTREBNO PRILOŽITI *ZAHTJEVU*

Prilikom podnošenja *Zahtjeva* dokumentacija se dostavlja u skladu s odredbama iz 3. poglavlja *Priručnika*.

Tablica 4. *Obvezna i dodatna dokumentacija kojom se potkrepljuje prisutnost teškoće*

VRSTE TEŠKOĆA	OBVEZNA DOKUMENTACIJA	DODATNA DOKUMENTACIJA
oštećenje sluha	• nalaz liječnika specijalista • nalaz/mišljenje logopeda Ako se traži izuzeće polaganja dijela ispita, treba dostaviti i: • mišljenje nastavnika koji učeniku u tekućoj školskoj godini predaje nastavni predmet za koji se traži izuzeće.	• nalaz/mišljenje jednoga ili više navedenih stručnjaka: fonetičara, audiorehabilitatora, školskoga liječnika • mišljenje stručnoga tima škole
oštećenje vida	• nalaz liječnika specijalista • nalaz/mišljenje edukacijskoga rehabilitatora	• nalaz/mišljenje psihologa i/ili školskoga liječnika • mišljenje stručnoga tima škole
motoričke teškoće/poremećaji	• nalaz liječnika specijalista	• nalaz/mišljenje jednoga ili više navedenih stručnjaka: edukacijskoga rehabilitatora, fizioterapeuta, radnoga terapeuta, logopeda, psihologa, školskoga liječnika • mišljenje stručnoga tima škole
teškoće/poremećaji jezično-govorno-glasovne komunikacije	• nalaz/mišljenje logopeda Ako se traži izuzeće polaganja ispitne cjeline *Slušanje*, treba dostaviti i: • mišljenje nastavnika stranoga jezika.	• nalaz/mišljenje psihologa • mišljenje stručnoga tima škole
specifične teškoće u učenju (disleksija, disgrafija, diskalkulija, dispraksija, mješovite i ostale teškoće u učenju)	• nalaz/mišljenje logopeda Ako se traži izuzeće polaganja ispitne cjeline *Slušanje*, treba dostaviti i: • mišljenje nastavnika stranoga jezika.	• nalaz/mišljenje psihologa • mišljenje stručnoga tima škole
deficit pažnje (ADD) / hiperaktivni poremećaj (ADHD)	• nalaz/mišljenje psihologa i/ili psihijatra	• nalaz/mišljenje logopeda • mišljenje stručnoga tima škole

poremećaj iz spektra autizma	• nalaz/mišljenje jednoga ili više navedenih stručnjaka: psihologa, logopeda, psihijatra, edukacijskoga rehabilitatora Ako se traži izuzeće polaganja dijela ispita treba dostaviti: • nalaz/mišljenje logopeda • mišljenje nastavnika koji učeniku u tekućoj školskoj godini predaje nastavni predmet za koji se traži izuzeće. Ako se traži upotreba posebnoga pomagala, treba dostaviti i prikaz pomagala te obrazloženje njegove uporabe.	• mišljenje stručnoga tima škole
teškoće/poremećaji u području mentalnoga zdravlja i ponašanja	• nalaz/mišljenje psihologa i/ili psihijatra	• dodatna medicinska dokumentacija • mišljenje školskoga liječnika • mišljenje stručnoga tima škole
ostale zdravstvene teškoće (kronične bolesti)	• nalaz liječnika specijalista	• mišljenje školskoga liječnika • dodatna medicinska dokumentacija • mišljenje stručnoga tima škole
teškoće uvjetovane kulturalnim i jezičnim čimbenicima	• potvrda o završenome programu pripremne nastave hrvatskoga jezika (koju je izdao nadležni županijski upravni odjel / Gradski ured za obrazovanje, sport i mlade Grada Zagreba*) • potvrda o završenome programu dopunske nastave (ako učenik nije pohađao pripremnu nastavu) • mišljenje nastavnika koji učeniku predaje Hrvatski jezik u tekućoj školskoj godini	• nalaz/mišljenje logopeda • mišljenje stručnoga tima škole

* Iznimno je važeća potvrda izdana na temelju *Odluke o provođenju pripremne nastave hrvatskoga jezika za raseljene učenike iz Ukrajine.*

LITERATURA

1. Agencija za odgoj i obrazovanje. (2013). *Poučavanje učenika s autizmom: školski priručnik*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
2. Agencija za odgoj i obrazovanje. (2023). *Škole zajedništva – priručnik za srednje škole*. Agencija za odgoj i obrazovanje.
3. Američko psihijatrijsko udruženje. (2014). *Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje: DSM-5* (5. izd.). Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Bartolac, A. (2021). *Mislim, realno, tko voli školu?: Iskustvo školovanja osnovnoškolskih dječaka s ADHD-om*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, *57*(1), 1-39.
5. Bartolac, A. (2023). *Škola je najveći izazov i potreban je drukčiji pristup: iskustvo školovanja osnovnoškolskih dječaka s ADHD-om iz perspektive majki.* Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 59(2), 43-80.
6. Carroll, J. M., Holden, C., Kirby, P., Thompson, P. A., & Snowling, M. J. (2025). *Toward a consensus on dyslexia: Findings from a Delphi study.* Journal of Child Psychology and Psychiatry, 66(7), 1065-1076.
7. Cavalli, E., Casalis, S., El Ahmadi, A., Zira, M., Poracchia-George, F., & Colé, P. (2016). *Vocabulary skills are well developed in university students with dyslexia: Evidence from multiple case studies.* Research in Developmental Disabilities, *51-52*, 89-102.
8. Choi, J. E., Hong, S. H., & Moon, I. J. (2020). *Academic performance, communication, and psychosocial development of prelingual deaf children with cochlear implants in mainstream schools*. Journal of Audiology & Otology, *24*(2), 61-70.
9. Collier, K. (2025). *Academic achievement of children with unilateral or mild bilateral hearing loss: A systematic review*. Review of Education, 13(2), e70072.
10. Csizér, K., & Kontra, E. H. (2020). *Foreign language learning characteristics of deaf and severely hard-of-hearing students*. The Modern Language Journal, 104(1), 233-249.
11. Češi, M., & Ivančić, Đ. (2019). *Izazovi i umijeća učenja i poučavanja: hrvatski jezik i inkluzivni pristup*. Zagreb: Naklada Ljevak.
12. Hansson, K., Ibertsson, T., Asker-Árnason, L., & Sahlén, B. (2018). *Language impairment in children with CI: An investigation of Swedish*. Lingua, 213, 63-77.
13. Hercigonja Novković, V., & Kocijan-Hercigonja, D. (2022). *ADHD – Od predrasuda do činjenica*. Zagreb: Egmont.
14. Holden, C., Kirby, P., Snowling, M. J., Thompson, P. A., & Carroll, J. M. (2025). *Towards a consensus for dyslexia practice: Findings of a Delphi study on assessment and identification*. Dyslexia, 31, e1800.
15. Horvatić, S. (2023). *Analiza postignuća i razvoj modela podrške učenicima s teškoćama na ispitima državne mature* (Doktorski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.

16. Hrvatski zavod za javno zdravstvo & Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske. (2022). *Rano prepoznavanje i rana intervencija kod problema mentalnog zdravlja u zajednici: Smjernice za rano prepoznavanje u Hrvatskoj*. Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
17. Hrvatski zavod za javno zdravstvo & Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske. (2022). *Zaštita mentalnog zdravlja djece i adolescenata u Hrvatskoj: Smjernice za usluge zaštite mentalnog zdravlja za mlade*. Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
18. Hrvatski zavod za javno zdravstvo & Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske. (2023). *Smjernice za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici u Hrvatskoj*. Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
19. Hudson, D. (2018). *Specifične teškoće u učenju: Što učitelji i nastavnici trebaju znati*. Zagreb: EDUCA.
20. Jeffries, S., & Everatt, J. (2004). *Working memory: Its role in dyslexia and other specific learning difficulties*. Dyslexia, 10(3), 196-214.
21. Klonari, A., & Passadelli, A. S. (2019). *Differences between dyslexic and non-dyslexic students in the performance of spatial and geographical thinking*. Review of International Geographical Education Online (RIGEO), 9(2), 284-303.
22. *Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom*. (2006). Ujedinjeni narodi.
23. Kreider, C. M., Medina, S., & Slamka, M. R. (2019). *Strategies for coping with time-related and productivity challenges of young people with learning disabilities and attention-deficit/hyperactivity disorder*. Children (Basel), 6(2), 28.
24. Lenček, M., & Anđel, M. (2011). *Dyslexia in Croatian – Some specific features with respect to spoken and written language*. Learning Disabilities at School: Research and Education. Locarno, Switzerland.
25. Lenček, M., Kuvac Kraljević, J., & Jozipović, M. (2022). *Education of children with dyslexia in Croatia: The role of easy language*. International Journal of Childhood Education, 3(1), 1-15.
26. Lovett, B. J., & Lehman, L. (2021). *Educational accommodations for students with disabilities*. Frontiers in Education, 6, 795266.
27. Macfarlane, A., Al-Wabil, A., Marshall, C., Albrair, A., Jones, S. A., & Zaphiris, P. (2010). *The effect of dyslexia on information retrieval: A pilot study*. Journal of Documentation, 66, 307-326.
28. Mattingly, J., Werfel, K. L., & Lund, E. (2023). *Parent-reported attention-deficit/hyperactivity disorder–linked behaviors, fatigue, and language in children who are deaf and hard of hearing*. Perspectives of the ASHA Special Interest Groups, 8(6), 1409-1421.
29. Mićanović, M. (ur.). (2012). *Inojezični učenik u okruženju hrvatskoga jezika: Okviri za uključivanje inojezičnih učenika u odgoj i obrazovanje na hrvatskome jeziku*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
30. Miholić, D. (2012). *Studenti s tjelesnim invaliditetom*. U Kiš-Glavaš (ur.), *Opće smjernice* (pp. 195-232). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

31. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2011). *Odluka o Programu hrvatskoga jezika za pripremnu nastavu za učenike osnovne i srednje škole koji ne znaju ili nedovoljno poznaju hrvatski jezik* (NN 151/2011).
32. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2015). *Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju* (NN 24/15).
33. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske. (2020). *Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava* (NN 67/14, 63/20).
34. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2022). *Odluka o provođenju pripremne nastave za raseljene učenike iz Ukrajine*.
35. Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske. (2023). Nacionalni plan razvoja sustava obrazovanja za razdoblje do 2027. godine.
36. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih. (2026). *Pravilnik o polaganju državne mature* (NN 56/26).
37. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2023). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22, 155/23, 156/23).
38. Morling, E. (2018). *Autizam: podrška djeci i učenicima s poremećajem iz spektra autizma*. Zagreb: Educa.
39. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. (2010). *Upute za prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature*. NCVVO.
40. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. (2022). *Priručnik za izradu ispita državne mature*. NCVVO.
41. Nacionalni centar za vanjsko vrednovanje obrazovanja. (2024). *Procedura ostvarivanja prava na prilagodbu ispitne tehnologije na ispitima državne mature*. NCVVO.
42. Petković, Z. B., & Škrinjar, J. F. (2010). *Poremećaji autističnog spektra: Značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
43. Rastović, M. (2018). *Uloga inkluzivnog obrazovanja u podršci učenicima s teškoćama u učenju*. Pedagogijska istraživanja, 15(2), 55-74.
44. Rendić, D., & Blažević, I. (2020). *Evaluacija uspješnosti programa podrške učenicima s teškoćama u čitanju*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 56(1), 101-124.
45. Schulte-Körne, G. (2016). *Dyslexia*. The Lancet, 387(10021), 2017–2027.
46. Scott, K., & Paatsch, L. (2023). *Reading comprehension, language, and theory of mind skills in deaf and hard-of-hearing children*. Oxford Research Encyclopedia of Education.
47. Siperstein, G. N., Parker, R. C., & Drascher, M. (2014). *Addressing the needs of students with disabilities in inclusive education settings*. International Journal of Inclusive Education, 18(9), 901-918.
48. Silić, S., & Mlinarić, M. (2019). *Specifične teškoće u učenju i njihova prevencija u osnovnoj školi*. Paideia, 24(58), 41-56.

49. *Smjernice za zaštitu mentalnog zdravlja u školama*. (2019). Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske.
50. Snowling, M. (1998). *Dyslexia as a phonological deficit: Evidence and implications*. Child Psychology and Psychiatry Review, 3(1), 4-11.
51. Snowling, M. J., & Hulme, C. (2020). *Interventions for children with dyslexia: An evidence-based review*. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 61(5), 590–608.
52. Stanković, M., & Petrović, D. (2021). *Podrška učenicima s ADHD-om u osnovnim školama: Primjena praktičnih smjernica*. Psihologija i pedagogija, 36(2), 123-145.
53. Svjetska zdravstvena organizacija. (2015). *Međunarodna klasifikacija bolesti i srodnih zdravstvenih problema, deseta revizija* (MKB-10). Medicinska naklada.
54. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO). (2021). *Nove smjernice WHO-a za upravljanje kroničnom boli u djece*. Ženeva: Svjetska zdravstvena organizacija.
55. Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) i UNESCO. (2022). *Smjernice WHO-a o školskim zdravstvenim službama*. Ženeva: Svjetska zdravstvena organizacija.
56. Tomljenović, M., & Kovačević, S. (2017). *Izazovi u inkluzivnom obrazovanju učenika s teškoćama u učenju*. Revija za socijalnu politiku, 24(4), 321-338.
57. Torkildsen, J. V. K., Hitchins, A., Myhrum, M., & Wie, O. B. **(**2019). *Speech-in-noise perception in children with cochlear implants, hearing aids, developmental language disorder, and typical development: The effects of linguistic and cognitive abilities*. Frontiers in Psychology, 10, Article 2530.
58. *Ustav Republike Hrvatske*. (1990/2014). *Ustav Republike Hrvatske* [pročišćeni tekst]. Zagreb: Narodne novine.
59. Velki, T. (2012). *Priručnik za rad s hiperaktivnom djecom u školi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
60. Vlahović-Štetić, V., & Barac, R. (2018). *Pedagoški pristupi učenicima s teškoćama u čitanju i pisanju*. Odgojne znanosti, 20(2), 45-61.
61. Wilson, A. J., Andrewes, S. G., Struthers, H., Rowe, V. M., Bogdanovic, R., & Waldie, K. E. (2015). *Dyscalculia and dyslexia in adults: Cognitive bases of comorbidity*. Learning and Individual Differences, 37, 118-132.
62. Zekanović, D., & Novak, L. (2020). *Primjena asistivne tehnologije u obrazovanju učenika s teškoćama*. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 58(1), 77-98.
63. Živković, S. (2015). *Podrška učenicima s teškoćama u učenju: Teorija i praksa u osnovnoj školi*. Zagreb: Educa.

